

LIETUVOS KARO VADAI IR KARIAI 1380 M. KULIKOVO MŪŠYJE

Iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tarptautinio
vaidmens problematikos

Doc. dr. Romas Batūra
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

XIII–XV a. tarptautiniuose santykiuose, atremiant vokiečių Kryžiuočių ordino ir totorių Aukso ordos agresiją, Lietuvos valstybės, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, jos karių pajėgų bei vadų vaidmuo buvo svarbus. Tai pasireiškė ir XIV a. antrojoje pusėje, 1380 m. rugsėjo 8 d., Kulikovo mūšyje, kuriame prie Dono aukštupio Rusios kariuomenė atrėmė ir sumušė tuometinio Aukso ordos valdovo (pagrindinė jo valdoma teritorija buvo tarp Volgos ir Dniepro, Šiaurės Kaukazas, stepės prie Juodosios jūros ir Krymas) Mamajaus didžiulę daugiatautę kariuomenę. Maskvos ir Vladimiro didysis kunigaikštis Dmitrijus Ivanovičius (1362–1389) po šios pergalės gavo Donišio pravardę. Ši pergalė sustiprino Rusios valstybę, vilkusią ilgalaikį Aukso ordos jungą, įtvirtino Maskvą kaip rusų žemių vienijimo centrą.

Tarptautinė mūšio reikšmė. Netrukus po mūšio pergalėi įamžinti sukurtame meniniame-istoriniame kūrinyje „Uždornė“ („Zadonščina“) pažymėta, kad apie jį šlovė pasklido iki Geležinių Vartų (greičiausiai Derbento tvirtovės, esančios tarp Kas-

pijos jūros ir Kaukazo kalnu), iki Ornačo (greičiausiai Urgenčo, Chorezmo sostinės), iki Romos, Kafos (Genujos prekybos centro pietinėje Krymo pakrantėje), iki Tyrnovo (Bulgarijoje), iki Cargrado (Konstantinopolio, Bizantijos imperijos sostinės)¹.

Pažymėtina, kad Vakaruose, Kryžiuočių ordino, Šv. Romos imperijos (Vokietijos, Liubeko) regione, žinia apie Kulikovo mūšį nuaidėjo ankstesnio Lietuvos valdovo Algirdo kariuomenės pirmojo Rytų Europoje didelio įsiveržimo į Aukso ordos valdas ir totorių sutriuškinimo prie Mėlynųjų Vandenių 1362–1363 m.² fone: Rusios ir Mamajaus Aukso ordos mūšį 1380 m. prie Dono minėti vokiečių, Ordino šaltiniai vadina Mėlynųjų Vandenių mūšiu („prope Bloen Wassir“, „bi Blowasser“)³.

Istoriografijoje Kulikovo mūšio reikšmė iškeliami iki tarptautinio, pasaulinio lygmens. Jį bandoma lyginti su 451 m. mūšiu Katalauno laukuose, kur Romos karvedžio Aetijaus vadovaujama kariuomenė atrėmė Atilos hunus, bei su mūšiu prie Puatje, kuomet 732 m. frankų karalius atrėmė arabų įsiveržimą, kai buvo ginama Vakarų Europa. Tokią reikšmę, kalbant apie Rytų Europos gynybą nuo įsiveržimų iš Azijos, dar XIX a. bandyta suteikti Kulikovo mūšiui⁴. Mūsų laikais pasaulinė, ypač Rytų Europos, pietų ir rytų slavams, Kulikovo mūšio svarba akcentuojama ir dėl to, kad jis įvyko, kai visi slavai iš vienos pusės buvo smarkiai spaudžiami Osmanų imperijos, o iš kitos – Aukso ordos⁵. Kulikovo mūšis laikomas svarbia gaire tautų išsivaduojamųjų kovų istorijoje⁶, manoma, kad tai buvo didžiausias išsivadujamasis mūšis viduramžių Europoje⁷, turėjęs milžinišką reikšmę Rusi-

¹ Задонщина, Сказания и повести о Куликовской битве (toliau – СПК), Ленинград, 1982, c. 10, 134.

² R. Batūra Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą, Vilnius, 1975, p. 220–300.

³ Scriptores rerum Prussicarum (toliau – SRP), III, Leipzig, 1866, S. 114–115.

⁴ С. М. Соловьев. Сочинения. Кн. II, История России с древнейших времен, Т. 3–4, М., 1988, с. 277–278.

⁵ Д. С. Лихачев. Мировое значение Куликовской победы, СПК, с. 255.

⁶ СПК, с. 262 (В. Т. Пашуто).

⁷ *Ten pat*, p. 291 (A. A. Кирпичников). Laikomas vienu didžiausių viduramžiais vykusių mūšių, daugeliu atvejų lėmusių rusų žemių ir visos Rytų Europos istorinį likimą. – В. А. Кучкин. Победа на Куликовом поле, *Вопросы истории*, 1980, № 8, с. 3.

jos istorijoje iki pat 1812 m.⁸, įtvirtinęs Maskvą kaip rusų žemių vienijimo centrą.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijoje ta situacija turi prieštarinę reikšmę. Mamajaus Aukso ordos diplomatiniai ir kariniai veiksmai komplikavo Lietuvos padėtį Jogailos valdymo pradžioje politinės vidaus krizės sąlygomis, bet tam tikrų LDK jėgų, ypač karo vadų, vaidmuo Kulikovo mūšyje Rusios pusėje parodo LDK vadų – Algirdo ir Karijoto sūnų (Andriaus ir Dmitrijaus Algirdaičių, Dmitrijaus Bobroko Volyniečio) – bei ginkluotųjų pajėgų reikšmę tarptautinėje arenoje.

Siekiant giliau panagrinėti šias Lietuvos istorijos problemas, visų pirma Lietuvos karo vadų ir karių vaidmenį šiame tarptautinio masto mūšyje, iš pradžių įvertinkime problemos šaltinius ir istoriografiją.

I. Šaltiniai ir tyrinėjimai

Šaltiniai. Netrukus po mūšio Rusioje pasirodė pirmieji pasakojimai ir užrašai apie šiuos svarbius įvykius. Šiuo pagrindu palaipsniui susiformavo dviejų tipų metraštiniai pasakojimai (letopisnija povesti) – trumpieji ir platieji.

Trumpajame metraštiniam pasakojime nurodoma, kad Ordos kunigaikštis Mamajus, surinkęs didelę kariuomenę bei „visą Polovcų ir Totorių žemę“, pasitelkęs „friagus“ (Krymo genujiečius), čerkesus, „jasus“ (osetinus), žygiavo prieš didįjį kunigaikštį Dmitrijų Ivanovičių, kuris, sužinojęs apie artėjantį priešą, ėjo jo pasitikti. Persikėlus per Oką sužinota, kad Mamajus už Dono stovi ir laukia pagalbos – Jogailos su lietuvių kariuomene. Didysis kunigaikštis žygiavo už Dono, prie Nepriadvos žiočių įvyko žiaurus mūšis. Dievas padėjo didžiajam kunigaikščiui, o Mamajaus pagoniškieji pulkai pabėgo...⁹ Šiame trumpame pasakojime, kaip mato-

⁸М. Н. Тихомиров. Куликовская битва 1380 г., *Повести о Куликовской битве* (toliau – *ПКБ*), М., 1959, с. 335.

⁹Краткая летописная повесть, *СПК*, с. 14–15, 138–139.

me, yra žinutė ir apie Lietuvos didįjį kunigaikštį Jogailą¹⁰.

Platusis metraštinis pasakojimas pateikia kur kas daugiau duomenų apie Rusios, totorių bei Jogailos (Lietuvos) kariuomenių veiksmus, apie Algirdaičių atvykimą padėti Dmitrijaus Ivanovičiaus Rusios pajėgoms.

Plačiau kalbama apie Mamajaus pasiuntinius, pasiūstus į Lietuvą pas Jogailą, ir Riazanės kunigaikštį Olegą, apie susitarimą susijungti prie Okos, Maskvos didžiojo kunigaikščio žygį pasitikti prieš, atvykimą į Kolomną. Čia pažymima, kad prie didžiojo kunigaikščio pajėgų prisijungė Algirdaičiai: Andrius, Polocko kunigaikštis, ir jo brolis Dmitrijus, Briansko kunigaikštis. Pasakojama, kaip pereita Oka, pasiektas Donas, po ilgų svarstymų per ją persikelta ir kaip 1380 m. rugsėjo 8 d. atkakliame mūšyje „už Dono<...> prie Nepriadvos žiočių“ Mamajaus Aukso ordos pajėgos buvo nugalėtos¹¹. Taigi čia sužinome ir apie Algirdaičių prisijungimą.

Poetinio pasakojimo „Uždonė“ („Zadonščina“) siužeto centre – „iš Lietuvos žemės du broliai Algirdaičiai, Andrius ir jo brolis Dmitrijus bei Dmitrijus Volynietis. Tai drąsūs Lietuvos sūnūs<...>, garbingi karvedžiai“, ugdyti trimių garsų, „ietimi maitinti, aštriu kalaviju girdyti Lietuvos žemėje“, tai Algirdo sūnūs, Gedimino anūkai, „Skolomendo“ proanūkiai, subūrę „šaunios Lietuvos ponus“, pasiryžę išbandyti „savo lietuviškus kalavijus į totorių šalmus“, su kuriais „drąsios Lietuvos 70 000 šarvuotos kariuomenės“¹². Tarp žuvusiųjų, šalia 40 Maskvos bajorų, 12 Beloozero kunigaikščių ir kitų, minimi ir „30 Lietuvos ponų“¹³.

Kulikovo mūšis plačiai aprašomas ir įvairiuose rusų metraščiuose. Manoma, kad anksčiausias metraštinio pasakojimo variantas atsispindi Ermolino ir Lvovo metraščiuose¹⁴,

¹⁰*Ten pat*, p. 14, 138

¹¹Пространная летописная повесть, *СПК*, с. 16–24, 140–148.

¹²Задонщина, *СПК*, с. 8–9, 132–133; Задонщина. Подготовка А. А. Зимина (toliau – *ЗЗ*), Тула, 1980, с. 78–79.

¹³Задонщина, *СПК*, с. 13, 137; *ЗЗ*, с. 85.

¹⁴Полное собрание русских летописей (toliau – ПСРЛ), т. 23 (Ерм.), СПб., 1910, с. 125–126; т. 20, ч. 1 (Льв.), СПб., 1910, с. 200–202.

jis atsirado greitai po įvykių, dar XIV a. pabaigoje. Tuomet pasirodė ir „Uždonė“¹⁵. Įtikimiausia, kad „Uždonė“ buvo sukurta XIV a. 9-ajame dešimtmetyje¹⁶.

Kiek platesnis mus pasiekęs metraštinio pasakojimo variantas yra Naugardo IV¹⁷ ir kiti metraščiai. Tyrinėjimai rodo, kad labai artimas pirminiam variantui pasakojimas išliko minėto Naugardo IV Dubrovskio metraštyje, sudarytame LDK teritorijoje, Polocke, mūšio dalyvio Andriaus Algirdaičio aplinkoje, apie 1386 m.¹⁸

Akcentuojamas ir Tverės žinių ankstyvumas¹⁹, negausios ankstyvosios maskviškės žinios²⁰. Platesnis metraštinis pasakojimas atsispindi Maskvos 1479–1480 m. sąvade²¹, kitos žinios – XV a. paskutiniojo dešimtmečio sutrumpintuose metraštinuose sąvaduose²² bei daugelyje kitų rusų metraščių.

Vokiečių kronikos taip pat mini 1380 m. rugsėjo 8 d. rusų ir totorių kovą. Detmaro–Liubeko miesto kronika, rašyta 1385–1395 m., mini svarbų rusų ir totorių mūšį, kai rusai su dideliu grobiu grįžo namo, susidūrė su lietuviais, kurie juos sumušė ir atėmė grobį²³. Panašiai pasakojama Kryžiuočių ordino Posilgės kronikoje (rašytoje

1360–1405 m.)²⁴. Tų metų rusų ir totorių kovą mini ir

Torunės analai²⁵.

¹⁵Л. В. Черепнин. Образование Русского централизованного государства в XIV–XV веках, М., 1960, с. 596.

¹⁶Л. А. Дмитриев. Литературная история памятников Куликовского цикла, *СПК*, с. 310; „Uždonės“ pradžioje buvo daina, greit po mūšio sukurta, užrašyta XV a. 8-ajame dešimtmetyje, XVI a. 4-ojo dešimtmečio pradžioje sudaryta Plačioji redakcija – 33, с. 15; В. А. Кучкин. Победа..., с. 7.

¹⁷*ПСРЛ*, т. 4, ч. 1, вып. 1, Петроград, 1915, с. 311–320; т. 4, ч. 1, вып. 2, 1925, с. 321–324; Сп. Дубровского, с. 486–487; Л. В. Черепнин. Образование..., с. 597.

¹⁸С. Н. Азбелев. Об устных источниках летописных текстов, *Летописи и хроники. 1976 г.*, М., 1976, с. 82–87.

¹⁹*ПСРЛ*, т. 15, вып. 1 (Рог.), М., 1965, стб. 139–140; В. А. Кучкин. Победа..., с. 6; А. А. Горский. Москва и Орда, М., 2001, с. 99.

²⁰Троицкая летопись (toliaiau – *ТЛ*), М. Д. Приселков – реконструкция текста, М-Л., 1950, с. 419–420; *ПСРЛ*, т. 18, СПб., 1913, с. 129–130.

²¹*ПСРЛ*, т. 25 (Моск.), М-Л., 1949, с. 201–202.

²²*ПСРЛ*, т. 27, М-Л., 1962, с. 252–253 (1493 m.), 331–332 (1495 m.).

²³*SRP*, t. 3, Leipzig, 1866, S. 114–115.

²⁴*Ten pat.*

²⁵*Ten pat.* Z. Ivinskis. Rinkiniai raštai, t. II, Roma, 1986, p. 78–79, 83–85, 71–72.

Centrinis Kulikovo ciklo paminklas – „Sakmė apie Mamajaus sumušimą“ („Skazanija o Mamaevom poboišče“, toliau tekste – „Sakmė“) – karinis istorinis pasakojimas, išlikęs nuorašuose²⁶. Jo yra kelios redakcijos²⁷, kurių seniausioji – pagrindinė, kai kurių tyrinėtojų nuomone, atsirado artimu mūšiu laikotarpiu, XIV a. pabaigoje²⁸ ar XV a. 1-ajame ketvirtyje²⁹, ne anksčiau kaip XV a. viduryje³⁰ ar pan. Spėjama, kad „Sakmė“ sukurta XIV a. pabaigoje–XVI a. 4–5-ajame dešimtmetyje.

V. Mingaliovas mano, kad „Sakmės“ šaltinis – Platusis metraštinis pasakojimas, o jos redagavimas, Kulikovo mūšio dalyvių lietuvių kunigaikščių Algirdaičių idealizavimas, galėjo sietis su kunigaikščiais Bielskiais, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo palikuonimis – iš Lietuvos 1482 m. išvyto, persikėlusio į Maskvą Feodoro Bielskio sūnumis. XVI a. pirmoje pusėje vienas jų – Dmitrijus Bielskis buvo žymus karo vadas, o kitas – Ivanas Bielskis – taip pat karvedys ir aktyvus politikas, ne kartą buvęs Rusijos vyriausybės vadovu, permainingoje kovoje dėl valdžios du kartus 1538–1540 m. ir 1542 m. buvo tremtyje vienuolyne, Beloozere. „Sakmės“ tikslas galbūt buvo iškelti Bielskių politinę reikšmę. Kitų tyrinėtojų nuomone, „Sakmė“ greičiausiai buvo parašyta anksčiau, bet ne vėliau kaip XV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje³¹.

²⁶ Слово о полку Игореве и памятники Куликовского цикла (toliau – СПИПКЦ), М.–Л., 1966, с. 535–556.

²⁷ ПКБ, с. 41–207, 243–332; СПК, с. 25–127, 149–252.

²⁸ И. Б. Греков. Восточная Европа и упадок Золотой Орды (на рубеже XIV–XV в. в.), М., 1975, с. 400–401.

²⁹ ПКБ, с. 423 (Л. А. Дмитриев).

³⁰ Ю. К. Бегунов. Об исторической основе «Сказания о Мамаевом побоище», СПИПКЦ, с. 505.

³¹ В. С. Мингалев. Летописная повесть – источник «Сказания о Мамаевом побоище», *Труды Московского государственного историко-архивного института*, т. 24, вып. 2, Москва, 1966, с. 52–72; V. Mingaliovas. Genealoginis padavimas apie Lietuvos kunigaikščių dalyvavimą Kulikovo mūšyje ir literatūrinė tradicija, *Kraštotyra*, Vilnius, 1970, p. 43–47; В. С. Мингалев. «Сказание о Мамаевом побоище» и его источники, Автореферат дис. канд. ист. наук, Москва–Вильнюс, 1971; Л. А. Дмитриев. Литературная история..., с. 338; 33, с. 14.

„Sakmėje“ yra keletas istorinių-literatūrinių siužetų, plėtojama siekiant paryškinti idėjines kūrinio spalvas. Jau pirmi- niame tekste³² 1380 m. prieš Rusiją veikus Lietuvos valdovas Jogaila vadinamas jo tėvo Algirdo vardu. Toliau plačiai kalbama apie diplomatinę Riazanės kunigaikščio susirašinėjimo su Algirdu, Algirdo su Mamajumi korespondenciją, jų susi- jungimą. Plačiame bendrų įvykių kontekste kalbama apie Al- girdo kariuomenės žygį iki Odojevo, apie Andriaus ir Dmitri- jaus Algirdaičių atvykimą su kariuomene į pagalbą Maskvos didžiajam kunigaikščiui Dmitrijui Ivanovičiui prie Berezui, vietovės netoli Dono, ypatingą Rusios valdovo dėmesį šiai pa- galbai, apie didžiojo kunigaikščio tarimąsi su Algirdaičiais dėl kariuomenių persikėlimo per Doną, apie tai, kaip didysis kunigaikštis su Algirdaičiais ir kartu su Lietuvos kunigaikš- čiais atvykusių žymiu karvedžiu Dmitrijumi Bobroku Voly- niečiu rikiuoja pulkus, jo „pranašystę“ prieš mūsų, t. y. kari- nės situacijos įvertinimą, vadovavimą lemiamą smūgį toto- riams sudavusiam pasalos pulkui, Rusios didįjį kunigaikštį sužeidus ir jam pasitraukus, mūsų lauke iki pergalės liku- sius lietuvių kunigaikščius Algirdaičius³³. Taigi, panašiai kaip ir „Uždonėje“, „Sakmėje“ daug vietos ir svarbių akcentų ski- riama lietuvių kunigaikščiams ir karo vadams.

Tyrimais nustatyta, kad „Sakmės“ bei „Uždonės“ au- toriai buvo žmonės, susiję su daliniu Rusios kunigaikščiu Vla- dimiru Andrejevičiumi (didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus Iva- novičiaus pusbroliu), artimais jo dvarui lietuvių kunigaikš- čiais Algirdaičiais ir Dmitrijumi Volyniečiu (Karijotaičiu).

Antrojo po didžiojo kunigaikščio Rusioje kunigaikš- čio Vladimiro Andrejevičiaus žmona buvo Lietuvos valdovo Algirdo dukra Elena Algirdaitė. „Sakmėje“ šlovinami dviejų jos brolių žygdarbiai Kulikovo mūšyje³⁴. Svarbu, kad „Sakmė-

³²Л. А. Дмитриев, Литературная история..., с. 333; То paties, К литературной истории «Сказания о Мамаевом побоище», ПКБ, с. 406–421.

³³Сказание о Мамаевом побоище. Основная редакция, СПК, с. 25–48, 149–173.

³⁴Р. Г. Скрынников. Куликовская битва. Проблемы изучения, *Куликовская битва в истории и культуре нашей Родины. Московский университет* (toliau – КБИК), 1983, с. 62.

je“ glūdi istoriniai faktai, neužfiksuoti kituose šaltiniuose³⁵.

„Sakmė“ toliau plito, buvo redaguojama. Vadinamoji Kiprijono redakcija sudaryta 1526–1530 m., sujungus Metraštinį pasakojimą ir „Sakmę“. Toks tekstas apie Kulikovo mūšį pateko į XVI a. pirmosios pusės Maskvos metropolito katedroje sudarytą platuįjį Nikono metrašti³⁶.

Nikono metraščio pagrindu XVI a. 7-ajame dešimtmetyje (vėliausiai iki 1570 m.) caro Ivano IV Žiauriojo įsakymu buvo sudarytas ilustruotas sąvadas, kuriame Kulikovo mūšį aprašantis „Sakmės“ tekstas (Kiprijono redakcija) iliustruotas 191 miniatiūra³⁷.

Miniatiūrose lietuviškąją tematiką vaizduojamas Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas (Jogaila), siunčiantis savo pasiuntinį su raštu pas Mamajų, Algirdaitis su savo kariais, Dmitrijaus Volyniečio stebėjimas prieš mūšį, pasalos pulko su vadu priešakyje išėjimas puolimui ir kt.³⁸

Algirdaičiai Kulikovo mūšyje vaizduojami net ir ikonose. Štai į Jaroslavlio srities dailės muziejų pateko XVII a. ikona (И-394), kurioje pagal „Sakmę“ vaizduojami ir „du broliai Lietuvos kunigaikščiai, Algirdaičiai, žygiuojantys su kariais Dmitrijui į pagalbą“³⁹.

³⁵ *Ten pat*, p. 58.

³⁶ *ПСРЛ*, т. 11 (Ник.), М., 1965, с. 46–69; *СПК*, с. 49–72, 174–197; Б. М. Клосс. Никоновский свод и русские летописи XVI–XVII веков, М., 1980, с. 51–54, 127–128; А. А. Дмитриев. Литературная история..., с. 335.

³⁷ Б. М. Клосс. Никоновский свод..., с. 206–214; Л. А. Дмитриев. Литературная история..., с. 356.

³⁸ Л. А. Дмитриев. Лондонский лицевой список «Сказания...», Труды отдела древнерусской литературы (toliau – ТОДРЛ), т. 28, Л., 1974, с. 155–179; *СПК*, tarp p. 64 ir 65; Maskvos ir Peterburgo knygų saugyklose išliko 8 iliustruoti „Sakmės“ nuorašai. XVII a. rankraštyje, saugomame Maskvoje, Valstybiniame istorijos muziejuje, vaizduojamos ir kitos lietuviškos scenos: kun. Dmitrijus Ivanovičius bei jo kariai susitinka su sąjungininkais – Algirdo sūnų Andriaus ir Dmitrijaus daliniais (Лицевая рукопись XVII в. из собрания Государственного Исторического музея в Москве. Сказание о Мамаевом побоище. Сост. Т. В. Дианова, Калинин, 1980).

³⁹ В. В. Филатов. Изображения «Сказания о Мамаевом побоище» на иконе XVII в., ТОДРЛ, XVI, М.– Л., 1960, рис. 2, с. 403.

Istoriografija. Į pirmosios Kijeve spausdintos (1674 m.) rusų istorinės knygos „Sinopsio“ 3-iają leidimą (1680 m.) įtrauktas atskiros redakcijos „Sakmės“ tekstas apie Kulikovo mūšį, kuriame minimas Algirdaičių atvykimas į pagalbą Maskvos didžiajam kunigaikščiui Dmitrijui Ivanovičiui, Volyniečio pranašystė prieš mūšį⁴⁰.

Kritinės rusų istoriografijos XVIII a. pradininkas V. Tatiščevas savo „Rusijos istorijoje“ Kulikovo mūšį nušviečia pagal Nikono metraščio „Sakmės“ variantą, bet, atrodo, panaudojo apie tuos įvykius ir nežinomus duomenis⁴¹, taip pat ir apie Algirdaičių veiksmus.

XIX a. 2-ajame dešimtmetyje N. Karamzinas „Rusijos valstybės istorijoje“ remiasi metraščiais, neatmetami ir Nikono pateikti „Sakmės“ tekstai, akcentuojami Jogailos veiksmai, Algirdaičių, Dmitrijaus Volyniečio nuopelnai⁴².

XIX a. viduryje ir antroje pusėje S. Solovjovas parengė daugiatomę „Rusijos istoriją nuo seniausių laikų“, kurioje, pabrėžęs Kulikovo mūšio pasaulinę istorinę

reikšmę, Algirdaičius vos pamini, o Dmitrijus Volynietis-Bobrokas jam yra tik Maskvos vaivada⁴³.

Rusų karybos istoriografijoje N. Golicynas, nušviedamas Kulikovo epochą, trumpai pamini Jogailos susitarimą su Mamajum, rašo apie Algirdaičių prisijungimą ties Kolomna, jų pasiūlymą pereiti Doną, pažymi, kad rusų kariuomenę mūšiui rikiavo Dmitrijus Volynietis, po to jis faktiškai vadovavo pasalos pulkui, o Algirdaičiai kovėsi Rusios kariuomenės centre; Jogaila, nepriėjęs 30–40 varstų iki mūšio lauko, sužinojęs apie Mamajaus pralaimėjimą, pasuko atgal ir skubiai patraukė į Lietuvą⁴⁴.

⁴⁰Синопис, СПб., 1810, с. 151–153, 160–163.

⁴¹В. Н. Татищев. История Российская, т. 5, М.–Л., 1965, с. 139–149; А. Д. Горский. Куликовская битва 1380 г. в исторической науке, *КБИК*, с. 20; А. Н. Кирпичников. Великое Донское побоище, *СПК*, с. 291, 298–299.

⁴²Н. М. Карамзин. История государства Российского, т. 5, СПб., 1819, с. 61–78.

⁴³С. М. Соловьев. Сочинения. Кн. II. История России с древнейших времен. Т. 3–4, с. 275–277.

⁴⁴Н. С. Голицын. Русская военная история. Ч. 1, СПб., 1877, с. 181–191.

N. Michnevičius, laikydamas geriausiais viduramžių pabaigos rusų ir Vakarų Europos karo meno pavyzdžiais 1380 m. Kulikovo mūšį ir 1346 m. prie Kresi vykusį mūšį, Kulikovo mūšio metu trumpai aptaria Jogailos ir Algirdaičių pozicijas (Andriaus Algirdaičio – dešiniajame sparne, Dmitrijaus Algirdaičio – už didžiojo pulko, daliniame rezerve, Dmitrijaus Volyniečio-Bobroko – pasalos pulke)⁴⁵.

Vilniaus universiteto prof. J. Lelevelis kunigaikščių ir karalių istorijoje (Vilnius, 1824 m.), o vėliau Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijoje (Paryžius, 1839 m.), nušviesdamas XIV a. tarptautinius santykius, Maskvos Rusios pasipriešinimo totoriams pradžia, pažymėjo, kad Lietuva šiuose įvykiuose nemažai dalyvavo, 1380 m. Kulikovo lauke rusų ir lietuvių kunigaikščiai, vadovaujami Dmitrijaus Donišio, nugalėjo Mamajų⁴⁶.

T. Narbutas „Lietuvių tautos istorijoje“ Jogailos ryšį su Mamajum ir Kulikovo mūšį nušviečia siedamas su vidaus kova Lietuvoje, jis mano, kad Jogaila tikriausiai turėjo slaptą mintį – išlaukus pažiūrėti, kaip seksis totoriams. Autorius rašo apie „Lietuvos kunigaikščių Andriaus ir Kaributo Dmitrijaus“ Dmitrijui Ivanovičiui duotą patarimą perkelti kariuomenę už Dono, kuri jis priėmė, apie Jogailos, buvusio per 50 ar mažiau varstų nuo Dono, greitą pasitraukimą, sužinojus apie totorių pralaimėjimą⁴⁷.

XIX a. 1-ojoje pusėje S. Daukantas plačiau visuomenei skirtuose Lietuvos istorijos darbuose pažymi, kad „totoriai telkė lietuvius į karę<...>“, Jogaila, žygiuodamas totoriams į talką, pavėlavo, o sutikęs po Kulikovo mūšio grįžtančius rusus be kovos, šiems pabėgus, paėmė jų grobį⁴⁸.

⁴⁵ М. П. Михневич. Основа русского военного искусства, СПб., 1898, с. 11–14.

⁴⁶ J. Lelevel. Dzieje Litwy i Rusi, Dzieła, t. X, Warszawa, 1969, s. 155.

⁴⁷ T. Narbutas. Lietuvių tautos istorija, 5 t., Vilnius, 2001, p. 252–253; T. Narbutt. Dzieje narodu litewskiego, t. V, Wilno, 1839, s. 266–269; juo sekė J. I. Kraszewski. Litwa, t. II, Warszawa, 1850, s. 342.

⁴⁸ S. Daukantas. Istorija žemaitiška, t. II, Vilnius, 1995, p. 14; Raštai, II t., Vilnius, 1976, p. 548–549.

XIX a. 2-osios pusės lenkų istoriografijoje K. Stadnickis parengė Gediminaičių gyvenimo apybraižas, aptarė Jogailos brolių Andriaus ir Dmitrijaus Algirdaičių veiklą, nušvietė ir Kulikovo mūšio įvykius, akcentuodamas, kad Jogailos neveiklumas turėjo įtakos totorių pralaimėjimui, bandė kritiškai sugretinti rusų metraščius ir Vakarų šaltinius⁴⁹.

J. Volfas patikslino duomenis apie Kulikovo mūšio dalyvius – Algirdaičius, pažymėdamas, kad Andrius Algirdaitis ir Vingoltas – tai atskiri asmenys, kad ankstyvojoje istoriografijoje painiojami Dmitrijus Algirdaitis Vyresnysis su broliu Kaributu-Dmitrijumi⁵⁰.

S. Smolka, tirdamas pirmuosius Jogailos valdymo Lietuvoje metus, atskleidė Lietuvos vidaus ir tarptautinę situaciją 1379–1380 m., Kulikovo kautynių išvakarėse, aptarė Jogailos sąjungą su Mamajum, Jogailos poziciją mūšio metu ir po jo. Jis priėjo prie išvados, kad iš didelio žygio, kuris turėjo įtvirtinti Lietuvos valdžią visose rusų žemėse, Jogaila grįžo patyręs skaudų politinį pralaimėjimą⁵¹.

Su pastarąja išvada nesutiko A. Prochaska, kuris Jogailai skirtame darbe teigė, kad koaliciją prieš Jogailą, kuriai priklausė ir Ordinas, Lietuvos didysis kunigaikštis sugebėjo išskaidyti, tam panaudodamas ir sąjungą su Mamajum, kuris šią koaliciją izoliavo Rytuose. Smūgis, Jogailos kariuomenės suduotas rusų pajėgoms po Kulikovo mūšio, vertinamas kaip atsakas į koalicijos LDK valdų puolimą Kulikovo mūšio išvakarėse, kai Jogaila, nesileisdamas į gilesnį konfliktą, pasitenkino grobiu⁵².

M. Gruševskis „Ukrainos–Rusios istorijoje“, remdamasis Nikono metraščio žiniomis apie Lietuvos kovą su Temirezu (Ordos kunigaikščiu) 1374 m., mano, kad Lietuva dar tuomet galėjo remti Mamajų jo kovoje su kitais totorių emy-

⁴⁹K. Stadnicki. Bracia Władysława-Jagielly Olgierdowicza, Lwów, 1867, s. 24–26, 42.

⁵⁰J. Wolff. Ród Gedimina, Kraków, 1886, s. 71, 88–91.

⁵¹S. Smolka. Kiejstut i Jagiełło, Kraków, 1888, s. 23–36.

⁵²A. Prochaska. Król Władysław Jagiełło. T. 1, Kraków, 1908, s. 36–39.

rais, palaikydama su juo kompromisinius santykius LDK pietryčių žemėse. Tai galėjo išlikti ir 1380 m. situacijoje⁵³.

F. Konečnis Rusijos istorijoje glaustai pažymi, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila siekė panaudoti Mamajų savo tikslams ir negalvojo laikytis su juo sudarytos sutarties, todėl veltui Mamajus jo laukė savaitę ir daugiau ir dėl to patyrė pralaimėjimą Kulikovo mūšyje⁵⁴.

Po Pirmojo pasaulinio karo L. Kolankovskis rašė LDK (1377–1499 m.) istoriją, kurioje pažymi, kad Maskvos valdovas, kurio pusėje buvo abu Algirdaičiai, sumušė Mamajų, bet kukliau baigėsi jo susidūrimas su Jogailos pajėgomis, kuris, gerai informuotais Ordino šaltiniais, sumušė Maskvos pajėgas ir atėmė iš totorių paimtą grobį, tačiau svarbesnis Jogailos žygio rezultatas buvo Dmitrijaus Algirdaičio išstūmimas iš Severų regiono. Pabrėžiama, kad pergalė kovoje su Mamajumi labai išskėlė Rusijoje Maskvos pirmaujančią vaidmenį, labai susilpnino Jogailos vidaus pozicijas⁵⁵.

Panašiai problemą nušviečia ir H. Paškevičius⁵⁶. Kitame savo darbe jis pažymi, kad Jogaila 1380 m., nors ir buvo susitaręs su Mamajum, į mūšio lauką nepavėlavo, bet, prisimindamas tėvo patyrimą, sąmoningai vengė to rizikingo mūšio, kuriame turėjo būti totorių sąjungininkas⁵⁷, aptaria ir Kulikovo mūšio dalyvio Dmitrijaus Volyniečio Karijotaičio giminystės ryšius⁵⁸.

J. Puzyna, tirdamas Karijoto Gediminaičio ir jo sūnų veiklą, įvertindamas Karamziną, pabrėžia svarbų lietuvių karo vadų Algirdaičių, Dmitrijaus Volyniečio Karijotaičio ir kitų vaidmenį Kulikovo kautynėse⁵⁹.

⁵³ М. Грушевський. Історія України–Руси, т. 4, Київ–Львів, 1907, с. 83.

⁵⁴ F. Koneczny. Dzieje Rosyi, t. 1, Warszawa, 1917, s. 395.

⁵⁵ L. Kolankowski. Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów, t. 1, Warszawa, 1930, s. 19–20.

⁵⁶ H. Paszkiewicz. Jagiellonowie a Moskwa, t. 1, Warszawa, 1933, s. 437–439, 443.

⁵⁷ H. Paszkiewicz. O genezie i wartości Krewa, Warszawa, 1938, s. 126.

⁵⁸ *Ten pat.*, p. 286.

⁵⁹ J. Puzyna. Korjat i Korjatowicze, *Ateneum Wileńskie*, 1930, z. 3–4, s. 434–438.

Remdamasis LDK Černygovo–Severų žemės istorijos išsamiais tyrimais, S. M. Kučinskis pateikė naujų samprotavimų apie Kulikovo mūšį, t. y. plačiau aptarė Jogailos pajėgų pavėlavimo problemą, rusų kariuomenės, kuriai jis po mūšio sudavė smūgį, sudėti, tolesnius Jogailos veiksmus (kuriuos metraščiai mini pasakodami apie 1379 m., o autoriaus nuomone, tai galėjo įvykti 1380 m.) prieš vidaus priešininkus – Algirdaičius – prie Trubčevsko ir Starodubo⁶⁰.

Lietuvoje I. Jonynas apžvelgė pirmuosius politinius Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos veiksmus sudėtingomis vidaus kovos, Ordino agresijos ir jo politinių intrigų sąlygomis, paliesdamas kai kuriuos santykius su totoriais ir Kulikovo mūšio aspektus⁶¹. Apybraižose apie Algirdo sūnus Andrių ir Dmitrijų pažymima, kad rusų metraščiai aukštai vertino Andriaus ir jo brolio vaidmenį Kulikovo kautynėse⁶², rusų istorinėse legendose giriamas jų strateginis sumanumas⁶³.

Apie Jogailos ir totorių ryšius rašoma kolektyviniame darbe „Jogaila“⁶⁴. Apžvelgiant Kęstučio veiklą, taip pat, tačiau šiek tiek plačiau, paliečiami ir kai kurie mūsų temos klausimai⁶⁵.

Antrojo pasaulinio karo metais vokiečių istoriko B. Spulerio monografijoje „Aukso Orda. Mongolai Rusijoje“ trumpai pasakojama apie Kulikovo mūšį, apie lietuvių dalyvavimą totorių pusėje, minima, kad Jogaila iš rusų atėmė didžiąją totorių grobio dalį⁶⁶.

Trumpai apie Jogailos žygį, surengtą padėti sąjungininkui Mamajui kovoje su Dmitrijumi, Maskvos pusėje kovojančius du Jogailos brolius Andrių ir Dmitrijų rašoma Z. Ivinskio „Lietuvos istorijoje iki Vytauto Didžiojo mirties“,

⁶⁰S. M. Kuczyński. *Ziemie Czernihowsko–Siewierskie pod rządami Litwy*, Warszawa, 1936, s. 202–205.

⁶¹I. Jonynas. *Jogaila, Židinys*, 1934, nr. 10, p. 265–266.

⁶²I. Jonynas. *Lietuvos didieji kunigaikščiai*, Vilnius, 1996, p. 51.

⁶³*Ten pat*, p. 56.

⁶⁴Jogaila, red. A. Šapoka, Kaunas, 1935, p. 91 (P. Šležas).

⁶⁵A. Kučinskis. *Kęstutis lietuvių tautos gynėjas*, Marijampolė, 1938, p. 166–167.

⁶⁶B. Spuler. *Die Goldene Horde. Die Mongolen in Russland. 1223–1502*. Leipzig, 1943, S. 127.

pažymint, kad tolesniems Maskvos ir Vilniaus santykiams fatališkas buvo tas Jogailos pavėlavimas į Kulikovo kautynės. Lieka paslaptis, kodėl Jogaila uždelsė žygiuoti į kautynes, kurios reiškė pirmąją Maskvos sėkmę laisvinantis iš totorių jungo⁶⁷.

„Lietuvos TSR istorijoje“ trumpai paminėta, kad 1380 m. su rusų kariuomene išvien ėjo Algirdo sūnūs Andrius ir Dmitrijus. Tuo tarpu Jogaila su savo kariuomene vyko padėti Mamajui. Mamajaus kariuomenė buvo sutriuškinta Jogailai nepriartėjus, ir dėl to Jogailos pagalba nebuvo pasinaudota⁶⁸: Jogailos pajėgos nesuspėjo susijungti su Mamajaus pajėgomis ir kautynėse nedalyvavo⁶⁹.

M. Jučas, tyrinėdamas Rusios metraščius kaip Lietuvos istorijos šaltinį, atkreipė dėmesį į kai kuriuos teksto, susijusio su Kulikovo mūšiu ir Jogailos veiksmis, pokyčius Maskvos metraštiniam XV a. pradžios sąvade, atspindinčiame Lietuvos ir Rusios suartėjimą kovojant su totoriais⁷⁰, į kai kuriuos Naugardo ir Smolensko metraščio redagavimo prasmės pakitimais, atsiradusius dėl 1380 m. įvykių⁷¹. Plačiai analizuodamas LDK padėtį Kulikovo mūšio metu, autorius mano, jog nėra abejonės, kad Jogaila buvo Mamajaus sąjungininkas, tačiau ar Jogaila iš tikrųjų žygiavo padėti Mamajui, bet pavėlavo, ar tyčia vėlavo ir laukė mūšio baigties, neaišku. Autorius sutinka su abejojama A. Choroškevič nuomone, kuri neigia, kad Jogailos žygiui pasibaigus sėkmingai, Černigovo žemėje galėjo būti atkurta Lietuvos didžiojo kunigaikščio valdžia⁷².

⁶⁷Z. Ivinskis. Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties, Roma, 1978; Vilnius, 1991, p. 273, 318.

⁶⁸Lietuvos TSR istorija, I t., Vilnius, 1957, p. 124 (J. Žiugžda); История Литовской ССР, Вильнюс, 1978, с. 50 (J. Jurginis).

⁶⁹Lietuvos TSR istorija/1, Vilnius, 1985, p. 60 (J. Jurginis).

⁷⁰M. A. Ючас. Русские летописи XIV–XV в. в. как источник по истории Литвы, *Lietuvos TSR MA Darbai*, A., 2(5), 1958, p. 74.

⁷¹M. Jučas. Lietuvos metraščiai, Vilnius, 1968, p. 29–30; M. Jučas. Lietuvos metraščiai ir kronikos, Vilnius, 2002, p. 26–27.

⁷²M. Jučas. Kulikovo mūšis ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, *Lietuvos istorijos metraštis*, 1981 m., Vilnius, 1982, p. 23–27.

Trumpai yra įvertintas LDK pajėgų įnašas į Rusios pergalę kojoje su totoriais Kulikovo kautynėse⁷³.

Lenkijoje, nušviesdamas Jogailos epochą, S. M. Kučinskis svarstė Jogailos veiksmus 1380 m.⁷⁴

J. Sikorskio visuotinės karybos istorijoje, kalbant apie Kulikovo mūšį, minimi Jogailos ir Mamajaus santykiai⁷⁵.

Apie Kulikovo mūšį užsimenama J. Ochmanskio veikaluose, kuriuose pateikta Lietuvos⁷⁶ ir Rusijos⁷⁷ istorijos sintezė. Autorius aptaria Gediminaičių ir Algirdaičių – Kulikovo mūšio dalyvių – aplinkos lietuvišką istorinę tradiciją, pastebimą „Uždonėje“⁷⁸. Jogailai skirtoje monografijoje kalbama apie Jogailos iniciatyva (!) su Mamajum sudarytą sąjungą, Jogailos žygį iki Odojevo, susidūrimą su rusų kariuomene po Kulikovo mūšio⁷⁹.

Po Antrojo pasaulinio karo rusų sovietinėje istoriografijoje Kulikovo problema susilaukė nemažo dėmesio.

Buvo publikuotas „Uždonės“ tekstas pagal S. Šambinago tyrinėjimus⁸⁰. V. Adrianova-Peretc paskelbė visą jos teksto rekonstrukciją⁸¹.

⁷³ R. Batūra. Lietuvos kova su Aukso Orda, *Mokslas ir gyvenimas*, 1966, nr. 10, p. 30; R. Batūra. Lituainistinės Kulikovo mūšio problemos, *Mokslas ir gyvenimas*, 1980, nr. 10, p. 28–29, 33.

⁷⁴ S. M. Kuczyński. Władysław Jagiełło 1350–1434, Warszawa, 1971, s. 23–25; Król Jagiełło ok. 1351–1434, Warszawa, 1985, 1987, s. 34–35.

⁷⁵ J. Sikorski. Zarys historii wojskowości powszechnej do końca wieku XIX, Warszawa, 1972, s. 174–176.

⁷⁶ J. Ochmański. Historia Litwy, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1967, s. 50.

⁷⁷ J. Ochmański. Dzieje Rosji do roku 1861, Warszawa–Poznań, 1974, s. 75–76. Trumpai ir L. Bazyłow. Historia Rosji, Wrocław–Warszawa..., 1975, s. 72.

⁷⁸ J. Ochmański. Giedyminowicze – „prawniki Skołomendowy“, Dawna Litwa, Olsztyn, 1986, s. 21; J. Ochmański. Gediminaičiai – „Skalmanto provaikaičiai“, *Senoji Lietuva*, Vilnius, 1996, p. 20–21.

⁷⁹ J. Krzyżaniakowa, J. Ochmański. Władysław II Jagiełło, Wrocław–Warszawa..., 1990, s. 59–60.

⁸⁰ «Задонщина». Публикация текста, примечаний и послесловия С. К. Шамбинаго, М., 1947.

⁸¹ Адрианова-Перетц В. П. «Задонщина». Текст и примечания, *Труды отдела древнерусской литературы*, т. 5, М-Л., 1947, с. 194–224.

1949 m. išleidžiamos „Senovės Rusios karinės sakmės“, tarp jų – Kulikovo ciklo kūriniai⁸².

„Karo meno istorijoje“ Kulikovo mūšį apžvelgė A. Strokovas⁸³, knygos apie Dmitrijų Doniškį autoriai, analizuodami Jogailos poziciją, Algirdaičių, Dmitrijaus Bobroko vaidmenį mūšyje⁸⁴.

B. Grekovo ir A. Jakubovskio veikale „Aukso Ordos istorija“ akcentuojamas Dmitrijaus Bobroko Volyniečio, atvykusio iš Lietuvos, vaidmuo Kulikovo kautynėse⁸⁵.

„SSSR istorijos apybraižose (II d., XIV–XV a.)“ pažymima, kad prie Voronežo Mamajus priėmė Riazanės kunigaikščio Olego ir Jogailos pasiuntinius. Derybose siekta suvienyti Lietuvos, Riazanės ir Ordos veiksmus puolant Rusią. Rusios pajėgoms esant prie Dono, prisijungė Algirdo sūnūs. Taip Jogailos planai sutriuškinti Rusią bendromis lietuvių ir Ordos jėgomis žlugo. Jogaila nuo Odojevo grįžo. Mūšio baigtį lėmė pasalos pulkas, vadovaujamas Vladimiro Andrejevičiaus ir Dmitrijaus Bobroko Volyniečio⁸⁶ (jo lietuviška kilmė nutyliama).

Kulikovo mūšio 575 m. jubiliejui paminėti išėjo populiarus P. Karyškovskio leidinys, kuriame aptariami Jogailos, Algirdaičių, Bobroko veiksmai, pabrėžiamas Dmitrijaus Algirdaičio didvyriškumas mūšyje, atitraukiant totorių pajėgas⁸⁷.

M. Tichomirovas pirmenybę teikė Maskvos sąvadams, siekė iškelti Maskvos didžiojo kunigaikščio vaidmenį, savaip paaiškinti su Algirdaičiais susijusius klausimus⁸⁸.

E. Razino „Karo meno istorijoje“ išsamiai aprašytos Kulikovo kautynės, kaip Algirdaičiai ir Bobrokas vadovavo pulkams⁸⁹.

⁸²Воинские повести древней Руси, М., 1949.

⁸³Строков А. А. История военного искусства, т. 1, М., 1955, с. 268–299.

⁸⁴А. В. Карасев, Г. И. Оськин. Дмитрий Донской, М., 1950, с. 32–52.

⁸⁵Б. Д. Греков, А. Ю. Якубовский. Золотая Орда и её падение, М.-Л., 1950, с. 242.

⁸⁶Очерки истории СССР, ч. II (XIV–XV в. в.), М., 1953, с. 222.

⁸⁷П. Карышковский. Куликовская битва, М., 1955, с. 41–55.

⁸⁸М. Н. Тихомиров. Куликовская битва 1380 г., *Вопросы истории*, 1955, № 8; ПКБ., с. 335–376.

⁸⁹Разин Е. А. История военного искусства, т. 2, М., 1957, СПб-М., 1999, с. 279–280.

1959 m. išleistas Kulikovo mūšio šaltinių rinkinys, parengtas M. Tichomirovo, V. Ržigos, L. Dmitrijevo, kuriame publikuoti „Uždonės“, Metraštinio pasakojimo, „Sakmės“ tekstai, jų vertimai, komentarai ir minėtų rengėjų studijos⁹⁰. Be aptarto M. Tichomirovo darbo, V. Ržiga čia analizuoja „Uždonę“, kaip literatūrinį XIV a. 9-ojo dešimtmečio paminklą⁹¹, L. Dmitrijevas – „Sakmės“ literatūrinę istoriją⁹², aptardami joje Dmitrijaus Volyniečio ir Algirdaičių įvaizdžius.

L. Čerepninas stambioje monografijoje apie rusų centralizuotos valstybės susidarymą detaliam tiriama ir Kulikovo mūšio epochą, problemos šaltinius bei svarbias su LDK susijusias temas: Mamajaus planus su Jogailos pagalba suduoti smūgį Maskvai, Algirdaičių vaidmens atspindį seniausiuose metraščių tekstuose, Algirdaičių ir Bobroko iniciatyvą, Algirdaičių pagalbą Rusiai vaizdavimo idėjinę prasmę ir kt.⁹³

Trumpai apie Jogailos poziciją Kulikovo mūšio situacijoje užsimena mordvių istorikas M. Safargalijevs bei rusų istorikas I. Grekovas⁹⁴.

1966 m. pasirodė kolektyvinis darbas, skirtas „Sakmės apie Igorio žygi“ ir Kulikovo ciklo kūrinių lyginamajai analizei⁹⁵, kuriame, kaip minėjome, pateikiami archyviniai rankraščiniai „Uždonės“ tekstų nuorašai,⁹⁶ o iš tyrinėjimų, svarbių nagrinėjant mūsų temą, ypač reikšminga J. Begunovo studija apie jos istorinį pagrindą⁹⁷. Autorius plačiai analizuoja Lietuvos kunigaikščių Algirdaičių, Bobroko bei Jogailos situaciją Kulikovo mūšyje remdamasis „Sakmės“ kontekstu⁹⁸.

⁹⁰ПК6.

⁹¹*Ten pat*, p. 380–381.

⁹²*Ten pat*, p. 430, 433, 438.

⁹³Л. В. Черепнин. Образование..., с. 596–623.

⁹⁴М. Г. Сафаргалиев. Распад Золотой Орды, Саранск, 1960, с. 133, 135; И. Б. Греков. Очерки по истории международных отношений Восточной Европы XIV–XVI в. в., М., 1963, с. 61–62.

⁹⁵СПИПКЦ.

⁹⁶*Ten pat*, p. 535–556.

⁹⁷Ю. К. Бегунов. Об исторической основе «Сказания о Мамаевом побоище», *ten pat*, p. 477–523.

⁹⁸*Ten pat*, p. 499–502, 505–517.

Nušviesdamas Rytų Europos ir Aukso ordos situaciją XIV–XV a. sandūroje, I. Grekovas pažymi, kad Mamajus kūrė Maskvai priešišką koaliciją – ją sudarė Lietuva, Riazanė, Kafa, išdėstė kai kuriuos abejotinus samprotavimus apie Jogailos veiksmus po Kulikovo mūšio. Jo nuomone, dėl sudėtingos politinės situacijos Jogaila prieš mūšį užėmė laukimo poziciją, matyt, nenorėdamas visiškos Mamajaus pergalės prie Dono⁹⁹. Algirdaičių dalyvavimą Dmitrijaus Doniškio kariuomenėje, anot Čerepnino, vertina kaip idėjos – Šiaurės rytų ir Pietvakarių rusų žemių stačiatikių siekio susivienyti išikūnijimą¹⁰⁰.

A. Kirpičnikovas, aprašydamas XIII–XV a. Rusios karų, tos epochos ginklus (ietis, kirvius, kalavijus ir kardus, buožes, šalmus ir kt.), Kulikovo mūšį, pabrėžė, kad čia europinės kovos rikiuotės lyginimas su azijietiška pasirodė esąs vienas pačių drąsiausių ir įžūliausių, kokių tik regėjo viduramžių Rytų ir Vakarų mūšių istorija¹⁰¹. Jis atkreipė dėmesį į „Uždonėje“ pateiktame mūšio aprašyme vakarietišku ginklų reikšmę, palyginti su totorių ginklais, ir mano, kad tai liudija, jog vyravo rusų, o ne rytietiški ginklai, nes „Uždonėje“ lietuvių kalavijai, vokiškos *sulikos* (lengvosios ietys), *friagu* (italų) durklai, maskvietiški skydai lyginami su totorių kardais, šarvais ir čerkesų bei totorių šalmais¹⁰². Tačiau galima patikslinti: „lietuvių kalavijai“, „vokiškos sulikos“¹⁰³ „Uždonėje“ minimi ir kaip Algirdaičių ginklai. Taigi LDK karių ginklai įgyja tarptautinę simbolinę reikšmę.

Čia daugiausia gali būti tam tikro išpūdžio, literatūrinės išmonės momentu, nes, kaip rodo tyrimai, mongolų-totorių ginkluotė, ypač gynybinė, XIV a. 2-oje pusėje–XV a. pradžioje buvo įvairi, techniškai ir funkciškai tobula, tobulinama Centrinėje Azijoje, Čingizidų imperijoje. Dauguma gin-

⁹⁹I. Б. Греков. Восточная Европа и упадок Золотой Орды (на рубеже XIV–XV в. в.), М., 1975, с. 130, 132–133.

¹⁰⁰*Ten pat*, p. 136.

¹⁰¹А. Н. Кирпичников. Военное дело на Руси в XIII–XV в. в., Ленинград, 1976, с. 16.

¹⁰²*Ten pat*, p. 18; plg. to paties. Куликовская битва, с. 69–87 (rusų ginkluotė europietiška, Vakarų, Rytų ir savos gamybos).

¹⁰³*СПК*, с. 9, 133; *33*, с. 78.

klų gaminta Aukso ordoje, dalį ginkluotės, ypač brangios, buvo įsivežama iš Artimųjų Rytų, ją, matyt, Aukso ordos valdovų užsakymu gamino ir Pietų Europos (italų) meistrai. Totorių-mongolų šarvai turėjo didelę įtaką Azijos ir Europos gynybinės ginkluotės raidai. Mamajaus totorių kariuomenėje būta ir „tikrų“ europiečių – genujiečių. Konkretūs duomenys apie Rusios ginkluotę kuklesni (plg. КБИК, с. 238–269).

1980 m. buvo išleistas akademinis Kulikovo mūšiui skirtas straipsnių rinkinys¹⁰⁴, kuriame L. Beskrovnas detaliai nušvietė rusų mūšio istoriografiją¹⁰⁵ ir patį mūšį¹⁰⁶, pabrėžė, kad Mamajus daug dėmesio skyrė Jogailos žygiui, aptarė atsargaus Jogailos žygio priežastis¹⁰⁷, Algirdaičių prisijungimą prie Dono, ties Berezui vietove, Dmitrijaus Algirdaičio ir Dmitrijaus Bobroko Volyniečio vaidmenis mūšyje¹⁰⁸, Jogailos vaidmenį po mūšio ir atsitraukimo priežastis¹⁰⁹.

Tame pačiame leidinyje B. Floria apžvelgė Lietuvos ir Rusios santykius prieš Kulikovo mūšį, tylomis apeidamas lietuvių istorikų tyrinėjimus, išsamiai aptarė Andriaus Algirdaičio veiksmus pasitraukiant į Pskovą. Pagal XVII a. archyvo apraše minimas dvi neišlikusias Andriaus Algirdaičio ir Dmitrijaus Doniškio sutartis, jo nuomone, tarp jų būta susitarimo¹¹⁰. Autorius analizavo Mamajaus ir Jogailos sąjungą. Manė, kad 1380 m. Jogailos žygio tikslai ne visai buvo įgyvendinti dėl jo kariuomenėje buvusių baltarusių ir ukrainiečių galimo palankumo Maskvai¹¹¹.

I. Grekovas manė, kad kylanti Vladimiro kunigaikštystė siekia išjudinti tarp Maskvos ir Vilniaus esančią pusiau-

¹⁰⁴Куликовская битва. Сборник статей, М., 1980.

¹⁰⁵*Ten pat*, p. 6–25.

¹⁰⁶Л. Т. Бескровный. Куликовская битва, *ten pat*, p. 214–245.

¹⁰⁷*Ten pat*, p. 223–224.

¹⁰⁸*Ten pat*, p. 232–241.

¹⁰⁹*Ten pat*, p. 223–224.

¹¹⁰Б. Н. Флоря. Литва и Русь перед битвой на Куликовском поле, *Куликовская битва*. Сборник, М., 1980, с. 159–162.

¹¹¹*Ten pat*, p. 170–173.

svyrą, kurią palaikydami Aukso ordos valdovai galėjo išlaikyti Rytų Europos šalių kontrolę¹¹².

V. Kučkinas aptarė Kulikovo pergalę¹¹³, įvertinęs šaltinius, pateikdamas savitą kai kurių problemų sprendimo variantą, pavyzdžiui, patį mūšį bandydamas lokalizuoti kairiajame Nepriadvos krante ir tik jo tąsą – dešiniajame¹¹⁴, palietė Algirdaičius, Dmitrijų Bobroką Volynietį. Autorius mano, kad Jogaila galėjo paimti Odojeva, Novosilo kunigaikščio centrą, ir po mūšio kaip tik iš jo atimti dalį laimėto grobio¹¹⁵.

Akademiniam A. Kirpičnikovo darbe apie Kulikovo mūšį pabrėžiama, jog prieš kautynes pulkus rikiavo patyręs vaivada Dmitrijus Bobrokas Volynietis¹¹⁶, kad Algirdaičiai prie Dmitrijaus Ivanovičiaus kariuomenės prisijungė prie Berzui vietovės (netoli Dono ištakų), o jų atvesta „šarvuota kariuomenė“ sustiprino Rusios pajėgas prieš lemiamą mūšį¹¹⁷, kuriame Algirdaičiai kovėsi priešakiniam pulke, Dmitrijus Volynietis – pasalos pulke¹¹⁸, o Dmitrijus Algirdaitis su savo kariais – už didžiojo pulko (Tatiščevo duomenimis)¹¹⁹.

1982 m. išėjo naujas „Sakmių ir pasakojimų apie Kulikovo mūšį“ leidinys, kuriame pateikiami mūsų aptartų šaltinių senovės rusų tekstai bei vertimai, tekstologiniai bei istoriniai-literatūriniai komentarai¹²⁰, taip pat tyrinėtojų studijos.

D. Lichačiovas pažymėjo, kad Mamajus, patraukdamas į savo pusę Lietuvą, siekė izoliuoti Maskvą¹²¹.

Plėtodamas istorinės mūšio reikšmės temą, V. Pašuta palietė kai kuriuos Lietuvos istorijos klausimus¹²².

¹¹²И. Б. Греков. Место Куликовской битвы в политической жизни Восточной Европы конца XIV в., *Куликовская битва*. Сборник, с. 130–131.

¹¹³В. А. Кучкин. Победа на Куликовом поле, *ВИ*, 1980, № 8, с. 3–21.

¹¹⁴*Ten pat*, p. 16–19.

¹¹⁵*Ten pat*, p. 20.

¹¹⁶А. Н. Кирпичников. Куликовская битва, Ленинград, 1980, с. 48, 89.

¹¹⁷*Ten pat*, p. 42.

¹¹⁸*Ten pat*, p. 50–51 ir schema (pagal Dubrovskio nuorašą).

¹¹⁹*Ten pat*, p. 99.

¹²⁰*СПК*, с. 7–252.

¹²¹*Ten pat*, p. 257.

¹²²В. Т. Пашуто. Историческое значение Куликовской битвы, *СПК*, с. 262–290.

A. Kirpičnikovas, pateikdamas naują savo darbo apie didįjį mūsų prie Dono redakciją, visų pirma akcentuoja „Sakmės“ ir V. Tatiščevo tekstų, pateikiančių kitų dar nežinomų faktų, reikšmę¹²³. Mūšyje Andrius Algirdaitis, anot Tatiščevo, kovėsi dešiniajame sparne¹²⁴.

L. Dmitrijevas atskleidė Kulikovo ciklo paminklų literatūrinę istoriją, pažymėdamas jau pirminiame „Sakmės“ tekste buvusio Algirdo (vietoj iš tikrųjų veikusio Jogailos) vardo simbolinę reikšmę – autorius tuo norėjęs pabrėžti Maskvos didžiojo kunigaikščio jėgą, ypatingą Kulikovo mūšio svarbą (kartu su Mamajum atremiamas ir senas Maskvos priešas Algirdas)¹²⁵. To siekta ir Algirdą priešpriešinant Algirdaičiams¹²⁶. Simbolinis dėl būsimos žmonių žūties sielvartaujančios žemės sudvasintas paveikslas kuriamas epizode, kai Dmitrijus Bobrokas Volynietis klausosi žemės garsų¹²⁷.

R. Dmitrijeva analizavo „Uždonės“ šaltinio (Sofoniaraus) autorystės, kuri siejama su Algirdaičiais, vakarinėmis žemėmis¹²⁸, t. y. su LDK, klausimą.

Kulikovo mūšio 600 metų jubiliejui paminėti Maskvoje surengtos konferencijos (1980 m. rugsėjis), kurią organizavo Maskvos universitetas, valstybiniai Maskvos Kremliaus ir Istorijos muziejai, tematika apėmė istorijos, meno ir muziejininkystės problemas¹²⁹. Iš daugelio temų ypač pažymėtina A. Gorskio plati Kulikovo mūšio šaltinių, mokslinės istoriografijos bei kitos rusų literatūros apžvalga¹³⁰ ir R. Skrynikovo mūšio problemų analizė, kuriose nemažai dėmesio skiriama Algirdaičiams ir Dmitrijui Bobrokui¹³¹.

¹²³A. Н. Кирпичников. Великое Донское побоище, *СПК*, с. 291.

¹²⁴*Ten pat*, p. 299.

¹²⁵Л. А. Дмитриев. Литературная история памятников Куликовского цикла, *СПК*, с. 333, 340.

¹²⁶*Ten pat*, p. 348–349.

¹²⁷*Ten pat*, p. 351.

¹²⁸Р. П. Дмитриева. Об авторе «Задонщины», *СПК*, с. 366.

¹²⁹КБИК.

¹³⁰А. Д. Горский. Куликовская битва..., с. 15–42.

¹³¹Р. Г. Скряников. Куликовская битва..., с. 43–70.

R. Skrynikovas aptaria vidaus skilimo Lietuvoje 1379 m. aplinkybėmis Andriaus Algirdaičio ir Maskvos pajėgų žygį prieš LDK, Dmitrijaus Algirdaičio perėjimą į Maskvos pusę¹³². Mano, kad „Sakmė“ ir „Uždonė“ susijusios su dalinio kunigaikščio Vladimiro Andrejevičiaus ir jo žmonos Elenos Algirdaitės aplinka (Algirdaičiais ir Dmitrijumi Volyniečiu), galėjo būti sukurtos jų valdose buvusiam Troicos-Sergijaus vienuolyne¹³³. Analizuojamas kariuomenės dalinių išsidėstymas, taip pat Algirdaičių, Bobroko Volyniečio padėtį nušviečiantys šaltiniai. Jų, kaip žymiausių vadų, veikla atskleidžiama šalia didžiojo kunigaikščio ir jo pusbrolio veiksmy¹³⁴.

Lietuvių karo vadų reikšmė pabrėžta populiarioje, jaunimui skirtoje O. Tichomirovo knygelėje „Kulikovo lauke“: į Maskvos didžiojo kunigaikščio kariuomenę įsiliejo stambūs daliniai, kuriuos atvedė broliai Algirdaičiai; Dmitrijus Ivanovičius ir patyręs vaivada Bobrokas numatė pulkų vietas ir vadus, pastarasis vadovavo pasalos pulkui, o Dmitrijus Algirdaitis, Briansko kunigaikštis, – rezerviniam pulkui; Andriui, Polocko kunigaikščiui, buvo pavestas dešinės rankos pulkas, kuris nuvijo Ordos karius nuo dešiniojo sparno; mūšio sukuryje kairiojo sparno gelbėti savo karius išvedė Dmitrijus Algirdaitis; Bobrokas savo pasalos pulkui nurodė lemiamo puolimo momentą¹³⁵.

V. Kučkinas, pateikdamas Dmitrijaus Doniškio istorinį portretą, atskleidžia jo asmenybę sudėtingų Rusios–Ordos–Lietuvos santykių fone. Nušviesdamas 1380 m., kalba apie Mamajaus siekį susijungti su Jogaila bendram žygiui, apie Dmitrijaus strateginius veiksmus, Dono perėjimą aukščiau Nepriadvos žiočių ir mūšį jos kairiajame krante (Algirdaičiai mūšyje neminimi)¹³⁶, sunkią Rusios situaciją, kuri

¹³²*Ten pat*, p. 49.

¹³³*Ten pat*, p. 58–62.

¹³⁴*Ten pat*, p. 63–67.

¹³⁵O. Тихомиров. На поле Куликовском, изд. «Мальш», М., 1980, с. 16, 18, 20, 21, 24, 29.

¹³⁶В. А. Кучкин. Дмитрий Донской, *ВИ*, 1995, № 5–6, с. 75–76.

susidarė kitais metais po mūšio dėl Aukso ordos chano Tochtamišo agresyvių veiksmų.

Amerikiečių Harperio karinė enciklopedija, parengta R. Ernesto ir Trevoro N. Dupuy, – „Pasaulio karų istorija“ (nuo 3500 m. pr. Kr. iki mūsų dienų, 1–4 laidos, 1970–1991 m.), „Poligono“ leidyklos 1997 m. laidoje papildyta Rytų Europos ir Rusijos istorijos straipsniais, tarp jų ir apie Kulikovo mūšį¹³⁷ (sekant E. Razinu (1957 m.), pateikiant mažiau duomenų apie lietuvius), rašo apie Mamajaus pastangas patraukti į savo pusę Jogailą, kuris prisijungė prie totorių-mongolų bendram žygiui prieš Maskvą, kad Lietuvos kariuomenė atžygiavo iki Odojevo, apie prie Berezui vietovės prie rusų kariuomenės prisijungusius Pskovo ir Briansko karius, vadovaujamus dviejų lietuvių kunigaikščių – Jogailos brolių. Pažymima, kad totorių sąjungininkas Jogaila buvo pakeliui iš Odojevo link Dono, o rugsėjo 8-osios ryte – už 30–40 km nuo rusų pozicijų¹³⁸. Rašoma apie Rusijos kariuomenės pasalos pulką, kurio vado Dmitrijaus Bobroko Volyniečio šlovė buvo seniai žinoma Rusijoje, jo itin tinkamu laiku mūšyje totoriams suduotą lemiamą smūgį. O Mamajaus sąjungininkas Jogaila, būdamas su 30 000 karių netoli mūšio lauko, sužinojęs apie totorių sutriuškinimą, greitai pasuko atgal į Lietuvą. Komentuojama mūšio eiga, pagrindiniai jo etapai, pažymint, kad Kulikovo mūšis rodo aukštą rusų kariuomenės karybos meno lygį¹³⁹. Iškeliamas Maskvos didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus Doniško vaidmuo, nutylima Algirdaičių reikšmė, jie tiesiogiai iš viso nebeminimi.

Ukrainos historiografijoje, kalbant apie Kulikovo mūšį, minimi Dmitrijus Bobrokas iš Volynės, Algirdaičiai – Andrius ir Dmitrijus – ir jų Briansko ir Polocko pajėgos, paży-

¹³⁷Р. Э. Дюпон и Т. Н. Дюпон. Всемирная история воин. Кн. 1. 3500 год до Р. Х. – 1400 год от Р. Х., Полигон, СПб.-Москва, 1997, с. 858–868.

¹³⁸Ten pat, p. 858–862.

¹³⁹Ten pat, p. 863, 866, 868.

mint, kad „lemiamomis minutėmis rusų tautai į pagalbą atėjo ukrainiečių, baltarusių ir lietuvių kariniai daliniai“¹⁴⁰.

Naujoje G. Saganovičiaus Baltarusijos istorijoje pažymima, kad agresyvi Maskvos politika, Severų miestų užėmimas paskatino Jogailą sudaryti sąjungą su Mamajumi. 1380 m. Jogaila vedė kariuomenę, kad susijungtų su Mamajumi ir kartu veiktų prieš Maskvos kunigaikštį Dmitrijų, bet lemiamu momentu to nepadarė, ir totoriai Kulikovo lauke buvo sutriuškinti. Mūšyje Maskvos pusėje kovojo Jogailos broliai Andrius ir Dmitrijus Algirdaičiai, Dmitrijus Bobrokas, vadovavę dešinės ir kairės rankos pulkams, ir taip prisidėjo prie istorinės pergalės. Greičiausiai Jogaila vengė kovoti todėl, kad jo kariuomenę daugiausia sudarė Baltarusijos gyventojai¹⁴¹.

„Lietuvos istorijoje“ pažymima, kad Jogaila, sudaręs taiką su Ordinu, su Aukso orda prieš Maskvą sudarė koaliciją, 1380 m. LDK kariuomenė žygiavo padėti totoriams kovoti su Maskva, bet dėl neaiškių priežasčių nespėjo į lemiamą mūšį Kulikovo lauke¹⁴², nespėjo arba stovėjo „vienos dienos kelio atstumu“ nuo vietos, kur totoriai buvo sumušti¹⁴³.

E. Gudavičiaus popularioje „Lietuvos istorijoje“ gana plačiai aptarta 1378–1379 m. LDK vidaus ir tarptautinė situacija, Algirdo sūnų Andriaus ir Briansko kunigaikščio Demetrijaus pasitraukimas į Maskvos kunigaikštystę. Vokiečių ordino spaudžiama Lietuvos valstybė negalėjo to sutrukdyti. Jogaila ieškojo išeities suartėdamas su Aukso orda. Lietuvos ir totorių sąjunga tapo natūralia Maskvos iškilimo pasekme. Aukso ordos chanas Mamajus susitarė su Jogaila 1380 m. vasaros pabaigoje – rudens pradžioje surengti didelį žygį prieš Maskvos Didžiąją Kunigaikštystę. Dėl sumanaus rusų manevro nepavyko susijungti lietuvių ir totorių kariuomenės: Jogailą nuo mūšio vietos skyrė vienos dienos žygis.

¹⁴⁰История Украинской ССР, т. II, Киев, 1982, с. 138–140.

¹⁴¹Г. Саганович. Нарыс гісторыі Беларусі, Мінск, 2001, с. 77–78.

¹⁴²Kiaura Z., Kiaupienė J., Kuncevičius A. Lietuvos istorija iki 1795 m., V., 1995, p. 140 (J. Kiaupienė).

¹⁴³Makauskas B. Lietuvos istorija, Kaunas, 2000, p. 65.

Rugsėjo 8 d. mūšyje rusai pasiekė išpūdingą pergalę. Jogailai pavyko sumušti jau besiskirstančios rusų kariuomenės ariergardą ir atimti gausų grobį.

Su Lietuvos sąjungininkais Jogailos broliai Andrius ir Demetrijus kovėsi rusų gretose (jų nuomonė daug lėmė primant pasiteisinusį persikėlimo per Doną planą). Dalinė lietuvių kariuomenės pergalė šiek tiek pristabdė Gediminaičių dinastijos krizę¹⁴⁴.

M. Jučas, kritiškai vertindamas ir naujausią rusų, baltarusių istoriografiją, pažymi, kad ši Krėvos sutartį aiškina kaip Kulikovo mūšio pasekmę¹⁴⁵. Sutinkame, kad vien tai akcentuoti jokių būdu negalima.

Naujai apžvelgdamas Maskvos ir Ordos santykius A. Gorskis pažymi, kad, nepasitikėdamas vien tik savo jėgomis, Mamajus sudarė sąjungą su naujuoju Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Jogaila Algirdaičiu ir surengė žygį, savo mastais XIV a. neturintį precedento. Aptardamas šaltinių patikimumo klausimus, plačiame kontekste paminėdamas, kad Algirdaičiai dalyvavo Kulikovo mūšyje, A. Gorskis konstatuoja, kad rusų kariuomenė, siekdama neleisti susijungti Mamajui su Jogaila, priėjo Dono aukštupį ir ten sutriuškino Mamajaus ordos pajėgas¹⁴⁶.

Taigi rašytiniai šaltiniai, kuriems būdinga sava specifika ir tendencijos, gana plačiai aprašo Rusios pergalę ir Lietuvos karo vadų, iš dalies ir karių, dalyvavimą Kulikovo mūšyje. Gausioje kelių šimtmečių istoriografijoje vienaip ar kitaip paliesta daugelis mūsų temos klausimų, tačiau ne visada jie vertinami Lietuvos istorijos požiūriu, dažnai priimama šaltiniuose perdėtų įvykių interpretacija (visų pirma kalbant apie Jogailą), kai kas nutylima, nesukaupti visi mums rūpimi šaltinių duomenys, apskritai mūsų nagrinėjama tema nėra apibendrinančio darbo.

¹⁴⁴Gudavičius E. Lietuvos istorija. Nuo seniausių laikų iki 1569 m., V., 1999, p. 146–148.

¹⁴⁵Jučas M. Lietuvos ir Lenkijos unija (XIV a. vid. – XIX a. pr.), V., 2000, p. 32, 35.

¹⁴⁶Горский А. А. Москва и Орда, М., 2001, с. 96–99.

Šiame darbe sieksime įvertinti LDK Jogailos vyriausybės poziciją tarptautinės ir vidaus padėties, dviejų frontų ir Kulikovo įvykių situacijoje, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos taktinio manevro esmę, prieštaringiausiai vertinamą istoriografijoje, o svarbiausia – LDK pajėgų ir karo vadų dalyvavimą ir vaidmenį Kulikovo mūšyje: lietuvių karo vadų kovinę patirtį, Algirdaičių pajėgas ir prisijungimo prie Rusios kariuomenės klausimus, lietuvių karo vadų vaidmenį Kulikovo mūšio išvakarėse ir jo metu, ypač ginant dešiniąją Rusios kariuomenės sparną, centrinio didžiojo pulko užnugarį, bei vadovaujant pasalos pulkui, sudavusiam lemiamą smūgį Mamajaus pajėgoms.

Kalbame apie LDK karo vadus ir LDK pajėgas. Nors oficialiai tuo metu Lietuvos valstybei atstovavo Jogaila, tačiau politinio skilimo sąlygomis Algirdaičiai, atsidūrę kitoje nei valdovas politinėje pusėje su nemažomis LDK karinėmis pajėgomis, patys būdami LDK, visų pirma valdovo ir tėvo Algirdo karinės patirties atstovai, greičiausiai ir dokumentiškai tapdami Dmitrijaus Doniškio sąjungininkais, kaip „Lietuvos žemės“, Lietuvos pajėgos, laikinai pabuvę Rusioje ir suvaidinę svarbų vaidmenį Kulikovo mūšyje, po mūšio Dmitrijaus Maskviškio „atleidžiami<...> su didele meile ir dovanomis“, vėl grįžę į Lietuvą, manome, gali būti traktuojami kaip LDK vadai, o jų kariuomenė – kaip dalinės LDK pajėgos. Panašiai traktuotume ir tuomet netiesiogiai Jogailai buvusią pavaldžią Kęstučio kariuomenę.

Toliau detaliau aptarsime mūsų minėtas problemas.

II. LDK tarptautinė padėtis ir Lietuvos valdovo Jogailos pozicija

LDK tarptautinė ir vidaus padėtis XIV a. 8-ajame dešimtmetyje. Du frontai

Ilgos Lietuvos kovos su totorių Aukso ordos agresija XIII–XV a. istorijoje¹⁴⁷ XIV a. 8-asis dešimtmetis buvo kovų ir kompromisų metas.

1372 m. viduryje buvo sudaryta Lietuvos ir Maskvos kunigaikštystės taikos sutartis¹⁴⁸. Kitais metais Ordoje vyravo suirutė, „daugelis Ordos kunigaikščių tarp savęs buvo išmušti, o totorių krito be skaičiaus“¹⁴⁹. Ordą vėliau keletą metų valdė tarp savęs nesutariantys keli emyrai¹⁵⁰. Ordos vidaus kova pasinaudojo Maskvos didysis kunigaikštis Dmitrijus, kuris 1374 m. „buvo nesantaikoje su totoriais ir su Mamajum“ (tai greičiausiai reiškė, kad Ordai buvo nesumokėta duoklė). Žemutiniame Naugarde kilo antitotoriškas liaudies judėjimas, Mamajaus pasiuntiniai buvo išmušti¹⁵¹.

Pastarieji įvykiai atsitiko po to, kai 1374 m. Lietuva sėkmingai kovojo su totoriais: „ėjo Lietuva prieš totorius, prieš Temirežą (Temerių), ir buvo tarp jų mūšis“ („didelis mūšis“)¹⁵². Nepakankamai aiški minėto totorių kunigaikščio pozicija¹⁵³. Tai bandoma sieti ir su Jurgio Karijotaičio, vieno iš lietuvių kunigaikščio, Podolėje išrinkimu Moldavijos ku-

¹⁴⁷R. Batūra. Lietuvos...; to paties. Kova prieš Aukso Ordą.

¹⁴⁸ПСРЛ, т. 15, в. 1, стб. 103; Л. В. Черепнин. Образование..., с. 575.

¹⁴⁹ПСРЛ, т. 11, с. 19.

¹⁵⁰Б. Д. Греков, А. Ю. Якубовский. Золотая Орда, с. 285–287.

¹⁵¹ПСРЛ, т. 15, в. 1, стб. 106–109; Л. В. Черепнин, Образование..., с. 584.

¹⁵²ПСРЛ, т. 15, в. 1, стб. 106; т. 11, с. 21; plg. Edigėjaus antpuolyje prieš Rusią dalyvavo „kunigaikštis Obriagimas, Temirezo sūnus“ (ТЛ, с. 339, 468).

¹⁵³Istoriografijoje vyrauja nuomonė, kad šie faktai atspindi Lietuvos veiksmus Mamajaus pusėje (М. Грушевський. Історія..., т. 4, 1907, с. 83; S. M. Kuczyński. Antimoskiewska inicjatywa Litwy..., 1936, s. 25; to paties, Ziemie Czernihowsko–Siewierskie..., 1936, s. 201; to paties, Studia z dziejów Europy Wschodniej X–XVII w., Warszawa, 1965, s. 176), tačiau i tikimų to įrodymų nėra.

nigaikštystės valdytoju. 1374 m. „kunigaikštį Jurgį moldavai pasikvietė būti jų vaivada<...>“. Dėl to manoma, kad Teme-
ris galėjo būti totorių kunigaikštis, kovojęs prieš Lietuvos įta-
ką Moldavijoje¹⁵⁴. Kiekvienu atveju tai pirmas po Mėlynųjų
Vandenų (1362–1363) ginkluotas Lietuvos veiksmas prieš to-
torius, gal įsikišimas į Ordos vidaus įvykius, vienaip ar ki-
taip silpninęs Aukso ordos įtaką Rytų Europoje, galėjęs tu-
rėti įtakos ir pirminiam pasipriešinimui jų valdžiai Rusioje.

Vienu metu vykusį Rusios ir Lietuvos jėgų kova su
Aukso orda atspindi aktualius abiem šalims siekius¹⁵⁵.

Tais 1374 m. lietuvių karvedžiai kunigaikštis Jurgis
Karijotaitis ir Jakšas Litavoras sėkmingai kovojo su totoriais
pietuose, prie Dnestro¹⁵⁶.

Stoti į kovą su Lietuva ir Rusia Mamajaus orda nedrį-
so, tačiau dėl totorių diplomatijos pavyko išiebtį Tverės ir
Maskvos konfliktą. Tverės kunigaikštis Michailas kreipėsi pa-
galbos į Lietuvą. Tverė tikėjosi paramos „iš Lietuvos ir iš to-
torių“. Tverės ir Maskvos konflikte Lietuva ir totoriai palai-
kė Tverę¹⁵⁷. Tais ir vėlesniais metais Lietuvai ypač sunkus
tapo vakarų frontas.

1373–1376 m. Livonijos ordinas iš šiaurės niokojo Lie-
tuvą iki Ukmergės, Giedraičių, Dubingių. Atkaklios kovos vy-
ko prie Šventosios ir Nemuno, Žemaitijoje. Kryžiuočiai buvo
priėję iki Vilniaus apylinkių ir Trakų, pietuose – iki Brastos
prie Vakarų Būgo. Kęstutis, Algirdas, Andrius Algirdaitis va-
dovavo atsakomiesiems smūgiams, nukreiptiems į Ordino te-
ritorijas Prūsijoje ir Livonijoje. Tai buvo sunkūs žygiai. Štai

¹⁵⁴Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. Parengė R. Jasas, V., 1971, p. 76; J. Wolff. Kniazowie Litewsko-ruscy, Warszawa, 1897, s. 177; J. Puzyra. Korjat i Korjatowicze, s. 439; Б. Н. Флоря. Литва и Русь..., с. 153–154.

¹⁵⁵Г. М. Прохоров. Повесть о Митяе, Л., 1978, с. 28–29.

¹⁵⁶S. Krakowski. Korjatowicze, AW, 1938, z. 1, s. 268; J. Puzyra. Pierwsze wystąpienie Korjatowiczów, *ten pat*, z. 2, s. 68; H. Paszkiewicz. W sprawie roli politycznej Korjatowiczów, *ten pat*, s. 336.

¹⁵⁷ПСРЛ, т. 15, в. 1, стб. 109–113; т. 11, с. 22–24; Л. В. Черепнин. Образование..., с. 578–581; И. Б. Греков. Очерки..., с. 59; to paties, Восточная Европа..., с. 87–89; Г. М. Прохоров. Повесть..., с. 31–38; H. Paszkiewicz. Jagiellonowie..., s. 428.

Dauguvos apylinkėse vieno žygio žiemą metu lietuviai dėl gilaus sniego ir blogo kelio neteko daugiau kaip tūkstančio arklių, 50 vyrų prigėrė su ginklais, kai bandė perplaukti upę. 1376 m. kova pietryčiuose išsiplėtė iki Belzo, Lucko, kai teko gintis nuo Vengrijos ir Lenkijos karaliaus Liudviko agresijos, surengiant atsakomąjį smūgį iki Vyslos aukštupio ir Krokuvos apylinkių¹⁵⁸. Stipraus Kryžiuočių ordino spaudimo Lietuvai metu, 1377 m. gegužę, mirė Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas, vienas didžiausių viduramžių valstybininkų, valdovo soste palikęs savo jaunesnįjį sūnų Jogailą. Didžiojo kunigaikščio sostas būdavo paliekamas senojo lietuvių tikėjimo sūnams (pagonims). Gedimainaičiai, priėmę stačiatikybę, laikyti antrarūšiais kunigaikščiais¹⁵⁹.

Padėtis šalyje buvo sunki. Dar tėvui gyvam esant vaidinę svarbų vaidmenį valstybėje vyresnieji Jogailos broliai Andrius ir Dmitrijus Algirdaičiai bei kiti Gedimainaičiai (Liubartas, Karijotaičiai) neiškart pripažino jaunąjį valdovą. Tuoj pat, 1377 m. liepą–rugsėjį, agresiją prieš pietvakarinę LDK teritoriją įvykdė Vengrijos ir Lenkijos karalius Liudvikas Anžu, karinius antpuolius ir diplomatines intrigas, siekdamas suskaldyti Lietuvą, tęsė Kryžiuočių ordinas. Viso šito pasekmė – Lietuvos valstybė Volynėje, Podolėje, rytinėje dalyje suskilo į dalis.

Andrius, vyriausias Lietuvos didžiojo kunigaikščio sūnus, be abejonės, laikė save tiesioginiu Algirdo įpėdiniu Lietuvos soste. Lietuvos didžiojo kunigaikščio sosto perdavimas ne jam, o broliui Jogailai, pagimdytam kitos motinos, turėjo jį nustatyti prieš Jogailą, tačiau pastarąjį palaikė Kęstutis. Jogaila savo valdymo pradžioje stengėsi nekeisti tėvo nustatyto valdymo. Jis greičiausiai patvirtino savo vyresniuosius brolius jų valdomose kunigaikštystėse. Tačiau tai nesulaikė Andriaus nuo rizikingų veiksmų. Andrius paliko Po-

¹⁵⁸H. Vartbergė, *H. Latvis, H. Vartbergė. Livonijos kronikos*, V., 1991, p. 198–205; Vygandas Marburgietis. *Naujoji Prūsijos kronika*, V., 1999, p. 146–154; H. Paszkiewicz. *Jagiellonowie...*, s. 426–427.

¹⁵⁹H. Paszkiewicz. *Początki Rusi*, Kraków, 1996, s. 236; D. Baronas. *Trys Vilniaus kankiniai*, V., 2000, p. 111.

locką, nuvyko į Pskovą, iš čia – į Naugardą, o vėliau – į Maskvą, pas didįjį kunigaikštį Dmitrijų, kuris jį priėmė labai maloniai. Galėjo būti dokumentiškai sudaryta Andriaus Algirdaičio ir Dmitrijaus Maskviškio sąjunga (žinoma apie dvi jų sudarytas neišlikusias sutartis)¹⁶⁰. Ši sąjunga buvo labai reikalinga Maskvos didžiajam kunigaikščiui ieškant paramos prieš Aukso ordos totorių grėsmę, ypač po Rusios kariuomenės sutriuškinimo 1377 m. mūšyje prie Pjanos, o Andriui Algirdaičiui – siekiant sustiprinti savo pozicijas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Ieškodami išeities iš tokios sunkios situacijos, Jogaila ir Kęstutis 1379 m. rugsėjo 29 d. sudarė sutartį su Ordinu, kuris įsipareigojo nepulti kai kurių Lietuvos teritorijų.

Po Maskvos didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus Ivanovičiaus pajėgų, dalyvaujant prieš Jogailą stojusiam vyresniajam broliui Andriui Algirdaičiui, rytinių LDK valdų puolimo (Trubčevskas, Starodubas) 1379 m. gruodį¹⁶¹ Lietuvos valdovas Jogaila, matyt, siekdamas visų pirma užtikrinti vakarinių sienų saugumą, 1380 m. vasario 27 d. ir gegužės 31 d. sudarė sutartis su Ordinu¹⁶². Neįsipareigodamas remti vokiečių riterių¹⁶³, Jogaila įgijo galimybę veikti kita, rytu, kryptimi.

¹⁶⁰H. Paszkiewicz. O genezie..., s. 61–68; to paties. Jagiellonowie..., s. 61–68; to paties. Początki..., s. 256–257; I. Jonynas. Andrius, DLK Algirdo sūnus, *Lietuviškoji enciklopedija*, t. 1, Kaunas, 1933, stb. 578–579; to paties. Lietuvos didieji kunigaikščiai, p. 50; Б. Н. Флоря. Литва и Русь..., с. 162.

¹⁶¹*T/I*, c. 418–419.

¹⁶²Minėtos 1379–1380 m. sutartys nerodo Jogailos priešiškumo Kęstučiui, pirmoji jų buvo sudaryta kartu (Codex diplomaticus Lithuaniae, edit. E. Raczynski, Vratislaviae, 1845, p. 53–55; I. Jonynas. Jogaila, *Židinys*, 1934, nr. 10, p. 261–266; H. Paszkiewicz. O genezie..., s. 74–75, 88, 91). Plg.: L. Kolankowski. Dzieje WKL..., t. 1, s. 16–17; И. Б. Греков. Восточная Европа..., с. 99–100.

¹⁶³H. Paszkiewicz. O genezie..., s. 92.

LDK Jogailos vyriausybės santykiai su Aukso orda

Po Lietuvos ir Aukso ordos kovos 1374 m., tam tikro bendradarbiavimo, susijusio su 1375 m. Tverės įvykiais, iki 1380 m. vasaros ir rudens faktų apie Lietuvos ir Ordos santykius beveik neturime¹⁶⁴.

Galima manyti, kad 1380 m. vasarą Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila turėjo kontaktų su Mamajum. Metraštiname pasakojime sakoma, jog kai Mamajus atėjo į Rusiją, „pradėjo siųsti į Lietuvą pagoniui Jogailai ir <...> Riazanės Olegui <...> Ir sutarė Mamajus <...> su Lietuva ir <...> su Olegu stoti (atvykti) jiems prie Okos Semiono dieną“¹⁶⁵, t. y. rugsėjo 1-ąją. Tai tarsi rodo, kad sutarties iniciatorius buvo Mamajus, siekiantis sukaupti kuo didesnes pajėgas Rusiai pulti.

Mamajaus siūloma sutartimi Lietuvos valdovas turėjo pasinaudoti pirmiausia siekdamas pašalinti valstybės susiskaldymą ir stabilizuoti padėtį rytinėse LDK žemėse. Oficialiai nesutikti su Mamajaus pasiūlymu, manome, būtų reiškę palikti šią valstybės dalį toliau skilti ir totoriams puldinėti.

Riazanės kunigaikštis Olegas, bijodamas artėjančios grėsmės, sudarė sutartį su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Jogaila¹⁶⁶.

Yra žinių apie Olego pas Mamajų ir pas Jogailą pasiųstą pasiuntinį¹⁶⁷. „Sakmėje“ kalbama apie Jogailos (Algirdo) pasiuntinį ir laišką Mamajui¹⁶⁸, o jos Išplėstojoje redakcijoje nurodomas ir pasiuntinio (minimo visose redakcijose) vardas – Barteš’as, „išmintingas žmogus iš Čekų žemės“¹⁶⁹,

¹⁶⁴Tvirtinti, kad tuo metu, t. y. 8-ojo deš. pabaigoje, Ordos ir Lietuvos sąjunga tapo dar glaudesnė, kalbėti apie bendras pastangas (И. Б. Греков. Восточная Европа..., с. 104) vargu ar yra pagrindo.

¹⁶⁵Летописная повесть (Н4Л), ПКБ, с. 30; СПК, с. 16; Л. В. Черепнин. Образование..., с. 599–601.

¹⁶⁶Духовные и договорные грамоты великих и удельных князей XIV–XVI в. в., М.-Л., 1950, № 10, с. 29–30; В. А. Кучкин. Победа..., с. 6.

¹⁶⁷СПК, с. 16.

¹⁶⁸Ten pat, p. 27; В. Н. Татищев. История..., т. 5, с. 140.

¹⁶⁹СПК, с. 75, 76.

kuris grįžęs apibūdino išdidų Mamajų ir jo kariuomenę. Šie konkretūs duomenys apie Jogailos pasiuntinį gali būti autentiški¹⁷⁰.

Jogailos pajėgos

Kaip liudija šaltiniai, „Lietuvos kunigaikštis Jogaila atėjo su visa lietuvių jėga Mamajui <...> į pagalbą“¹⁷¹ arba „su visa Lietuvių ir Liachų jėga“¹⁷², „sukaupęs daug Lietuvos ir variagų, ir žemaičių“¹⁷³, „su visa jėga lietuvių ir žemaičiais, ir liachais“¹⁷⁴. Tačiau galima galvoti, kad Jogailos jėgos nebuvo tokios didelės, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio.

Pasakojimo apie Kulikovo mūšį tekste minimi „liachai“ galėjo atsirasti dėl 1386 m. Polocko įvykių¹⁷⁵ arba apskritai dėl Lietuvos ir Lenkijos vėlesnių ryšių, kaip kad atsitiko metrašiniame tekste nušviečiant 1372 (1373) m. įvykius¹⁷⁶. Pažymėtina, kad ir vėliau (1432 m.) netgi Lietuvos didžiojo kunigaikščio aktuose lietuviai katalikai vadinti „liachais“¹⁷⁷. Tai taip pat galėjo turėti įtakos, kad šis terminas buvo įtrauktas į rusų metraščius.

Apskritai „liachų“ pajėgų paminėjimas, kalbant apie 1372 m., taip pat ir Jogailos 1380 m. žygius, mums atrodo,

¹⁷⁰Plg. XIV a. 9-ajame dešimtmetyje Andriaus Algirdaičio aplinkoje žinomas pasiuntinys Bratoša – R. Petrauskas. Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje–XV a., V., 2003, p. 82–83, 217–218.

¹⁷¹Летописная повесть, ПКБ, с. 38; СПК, с. 22.

¹⁷²«с всюю силою Литовскою и Лятскою» – ПСРЛ, т. 4, ч. 1, в. 1, с. 311; т. 25, с. 201.

¹⁷³Сказание (Осн. ред.), ПКБ, с. 58.

¹⁷⁴Устюжский летописный свод, М.-Л., 1950, с. 58.

¹⁷⁵С. Н. Азбелев. Об устных источниках летописных текстов, *Летописи и хроники* 1976 г., М., 1976, с. 84, 87.

¹⁷⁶ТЛ, с. 394 ir kt. metraščiai. R. Batūra. Lietuva..., p. 37–38.

¹⁷⁷Собрание древних грамот и актов городов: Вильны, Ковна, Трок..., ч. 1, Вильно, 1843, № 2–4, с. 2–5 («виленских местичовъ ляховъ и руси»; plg.: fidei Catholicae Cultoribus quam etiam Ruthenis...»; «... всемъ местичом виленским нашею веры римское и руским што суть руское веры...»).

nera pagrįstas autentiška medžiaga. Tą patį greičiausiai galima pasakyti ir apie „variagus“¹⁷⁸.

Turint omenyje įtemptą padėtį LDK vakaruose ir kitas aplinkybes, vargu ar kiek didesnės ir „žemaičių“ (t. y. vakarų lietuvių) pajėgos galėjo būti ištrauktos į tolimą žygį į Rytus. 1380 m. vasario ir gegužės sutartys su Kryžiuočių ordinu rodo, kad tuo metu didysis kunigaikštis Jogaila iš Vilniaus tiesiogiai valdė tik dalį Lietuvos teritorijos¹⁷⁹ (kitą dalį Kęstutis valdė iš Trakų), tiesiogiai disponavo ir ne visomis karinėmis pajėgomis. Todėl metraščio žodžius, kad Jogaila žygiavo pagal susitarimą su Mamajumi „su visa Lietuvos jėga“, reikėtų vertinti ir tai turint omenyje.

Esant sudėtingiausiai situacijai Rytuose, labai neužtikrintai Vakaruose ir valstybės viduje, Jogailos žygis į Odojevo rajoną ir ryšiai su Mamajum, matyt, negali būti traktuojami kaip ryžtingi veiksmai prieš Maskvą, glaudžiai politiškai bendradarbiaujant su totoriais ir siekiant su jais susijungti¹⁸⁰, su išlygomis reikia vertinti ir tvirtinimą, kad Jogaila tuo metu darė politinį spaudimą Dmitrijui Maskviškiui¹⁸¹.

Jogailos strateginis manevras

Pasakojant apie tolesnius įvykius, Jogaila, jo kariuomenė, Metraštinio pasakojimo liudijimu, žygiuojanti susijungti su totoriais, „<...> truputį nespėjo laiku <...> viena diena (žygio) ar mažiau <...>“¹⁸², neprižygiavusi „<...> 30 varstų apsisuko ir pabėgo atgal ne keliais“¹⁸³. „Sakmėje“ parašyta,

¹⁷⁸Tuo labiau kad „Sakmėje“ figūruoja ir „Dunojaus variagai“ (greta „Dunojaus totorių“, „дунайскими врагами“ ir t. t., žr. toliau). Yra nuomonė, kad Jogailos jėgų sudėtyje 1380 m. minimi „variagai“ – tai senojo baltų ir slavų Pamario, Vyslos–Nemuno regiono atstovai (B. Б. Вилинбахов. Балтийские славяне, *Slavia occidentalis*, t. 25, Poznań, 1965, s. 184), kad tai greičiausiai kryžiuočiai (J. Krzyżaniakova, J. Ochmański. Władysław II Jagiełło, s. 60), bet Ordino kronikos apie tai nerašo.

¹⁷⁹H. Paszkiewicz. О genezie..., s. 69, 153.

¹⁸⁰И. Б. Греков. Очерки..., с. 61; Очерки истории СССР XIV–XV в. в., М., 1953, с. 529.

¹⁸¹И. Б. Греков. Восточная Европа..., с. 135.

¹⁸²ПКБ, с. 38; СПК, с. 22; ПСРЛ, т. 23, с. 126; т. 11, с. 66.

¹⁸³ПСРЛ, т. 27, с. 253, 332; т. 22, ч. 1, с. 415; Устюжский летописный свод, с. 60.

kad „<...> atvyko prie Odojevo pilies <...> ir nuo tada čia buvo nejudėdamas“¹⁸⁴.

Pripažįstama, kad informacija, jog Jogaila buvo vienos dienos kelio ar 30 varstų atstumu nuo mūšio lauko, yra patikima, tačiau abejotina, kad jis grįžo nuo Odojevo¹⁸⁵. Istoriografijoje kartais remiamasi minėtais šaltiniais, kuriuose teigiama, kad Jogaila siekė susijungti, bet dėl įvairių priežasčių nespėjo (dėl priešiškos Aukštupio kunigaikščių pozicijos, neturėdamas duomenų apie savo brolio, Briansko kunigaikščio Dmitrijaus Algirdaičio, veiksmus, neaiškios padėties Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės viduje) sustojo ir negalėjo laiku atvykti pas Mamajų¹⁸⁶. Tačiau vyrauja nuomonė, kad, atsižvelgdamas į sudėtingą situaciją ir įvairias priežastis, Jogaila greičiausiai „pavėlavo“ sąmoningai ir lūkuriavo, nes nebuvo suinteresuotas Mamajaus pergale ir jo įtakos padidėjimu Rytų Europoje. Be to, lėmė ir tai, kad dalis LDK pajėgų (Algirdaičių) buvo Dmitrijaus Ivanovičiaus kariuomenėje¹⁸⁷. Remdamasis tėvo karvedžio patirtimi, jis sąmoningai laukė, siekdamas karo sunkumus permesti Mamajaus kariuomenei¹⁸⁸. Tai buvo manevras, atliktas siekiant stabilizuoti padėtį, sustiprinti LDK valstybingumą rytinėse teritorijose, atkurti savo įtaką Okos aukštupyje¹⁸⁹.

Kryžiuočių ordino kronikose rašoma (Detmaras ir Posilgė), kad, rusams grįžtant nugalėjus totorius, juos sutriuškino lietuviai (užmušė labai daug rusų) ir paėmė iš jų didelį grobį, atimtą iš totorių¹⁹⁰. Galvojama, kad Jogailos pajėgos kažkur Dono prieigose puolė rusų kariuomenę¹⁹¹. Tai, ma-

¹⁸⁴Сказание (Осн. ред.), *ПКБ*, с. 58; *СПК*, с. 35–36.

¹⁸⁵Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., с. 509–510.

¹⁸⁶S. M. Kuczyński. *Ziemie...*, s. 203–204.

¹⁸⁷S. Smolka. *Kiejstut...*, s. 35–40; Л. В. Черепнин. *Образование...*, с. 611–612; И. Б. Греков. *Восточная Европа...*, с. 134.

¹⁸⁸H. Paszkiewicz. *O genezie...*, s. 233.

¹⁸⁹R. Batūra. *Lituanistinės...*, p. 28; Б. Н. Флоря. *Литва и Русь...*, с. 171–172; М. Jučas. *Kulikovo mūšis...*, p. 25.

¹⁹⁰*SRP*, III, p. 114–115; Ю. К. Бегунов. *Об исторической основе...*, с. 507.

¹⁹¹Ю. К. Бегунов. *Об исторической основе...*, с. 507–509; L. Kolankowski. *Dzieje WKL*, s. 19.

tyt, galėjo būti kokie nors priešakiniai Dmitrijaus Maskviškio daliniai¹⁹², nedidelis susidūrimas nedalyvaujant pagrindinems pajėgoms¹⁹³, galbūt Aukštupio kunigaikščių daliniai, dalyvaujant Odojevo pajėgoms¹⁹⁴.

Manoma, kad po Kulikovo kautynių Jogailos pajėgos galėjo suduoti smūgį Andriui ir Dmitrijui Algirdaičiams ir užvaldyti Severų teritorijas. Brianska, Starodubą, Severų Naugardą ir kt. Jogaila perdavė savo bendražygiui Dmitriui Algirdaičiui-Kaributui¹⁹⁵.

Taip Jogaila šioje teritorijoje atkūrė didžiojo kunigaikščio valdžią ir neleido tai LDK daliai atskilti.

Šaltiniai mini, kad Mamajus siūlęs Jogailai sujungti kariuomenes rugsėjo 1 dieną. Kai Dmitrijaus Maskviškio pajėgos persikėlė per Oką, sužinota, kad Mamajus už Dono „laukuose stovi ir laukia Jogailos, lietuvių kariuomenės pagalbos“¹⁹⁶, „ir stovėjo 3 savaites <...>, kai susitelkę nori bendrai pasiekti pergalę“¹⁹⁷, „<...> caras Kuzmino gatėje stovi, bet neskuba, laukia Lietuvos Algirdo“ (t. y. Jogailos)¹⁹⁸. Mamajus dar jo laukė ir rugsėjo pradžioje.

Laukdamas Jogailos Mamajus prarado galimybę suduoti savo priešininkui staigų, netikėtą smūgį. Tuo gerai pasinaudojo Maskvos didysis kunigaikštis, greitai sutelkęs kariuomenę ir organizavęs žygį pasitikti prieš¹⁹⁹. Sąmoningas Jogailos „neveiklumas“ dėl minėtų aplinkybių tam tikra prasme prisidėjo prie Mamajaus pralaimėjimo. O tai turėjo įtakos, kad praėjo ir galimo totorių įsiveržimo į LDK valdas pavojus.

Jogailos ir Algirdaičių situaciją prieš mūšį galbūt gana realiai atspindi „Sakmė“. Jogaila (Algirdas), apsvarstęs su-

¹⁹²K. Stadnicki. Bracia Władysława-Jagielly, Łwów, 1867, s. 25; S. Smolka. Kiejstut..., s. 35.

¹⁹³H. Paszkiewicz. Jagiellonowie..., s. 439; И. Б. Греков. Восточная Европа..., с. 132–133.

¹⁹⁴S. M. Kuczyński. Ziemie..., s. 204.

¹⁹⁵Ten pat, p. 205.

¹⁹⁶ТЛ, с. 419.

¹⁹⁷Летописная повесть, ПКБ, с. 31; СПК, с. 18.

¹⁹⁸Сказание (Осн. ред.), ПКБ, с. 61; СПК, с. 37; Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., с. 490.

¹⁹⁹Л. В. Черепнин. Образование..., с. 603.

sidariusią padėti, galimybę paremti Dmitrijų Maskviškį ar Mamajų, įvertinęs tai, kad broliai (sūnūs) Algirdaičiai buvo Rusios kariuomenės eilėse, tarsi yra pareiškęs: „Padėk, Dieve, mano broliams (vaikams), o ne Mamajui“²⁰⁰. Taigi užėmė laukimo poziciją.

Pasakojimas apie Jogailos „pabėgimą“ – tik literatūrinė priemonė

Rusų Plačiajame metrašiniame pasakojime Kulikovo mūšio aprašymo pabaigoje yra platokas tekstas apie Jogailos kariuomenės pabėgimą, kai jis tiktai sužinojo apie Dmitrijaus Maskviškio pergale: „Kai tik sužinojo Jogaila Algirdaitis ir visa jo jėga, kad didysis kunigaikštis kovėsi su Mamajum ir nugalėjo jį, kad Mamajus pabėgo, tai nė kiek nedelsdami lietuviai su Jogaila pabėgo atgal dideliu greičiu (strimagalviais), niekieno nepersekiojami. Tuo metu, nemačius didžiojo kunigaikščio, nei jo kariuomenės, nei jo ginklų, o tik jo vardo Lietuva bijodavo, ją apimdavo sąmyšis. Ne taip, kaip šiais laikais, kai Lietuva tyčiojasi ir išjuokia mus“²⁰¹.

Pagal tai rusų istoriografijoje sutinkama, kad Jogaila skubiai pabėgo niekieno nevejamas²⁰², taip pat beveik be išlygų ir su tuo, kad Jogaila pasuko atgal „dideliu greičiu“, taip teigia ir karybos istorikai²⁰³. Tačiau čia aptarta šaltinių ir įvykių visuma bei šis Metraštinio pasakojimo tekstas, kuris apskritai orientuotas į XV a. įvykius, rodo, kad šie įvykiai gana aiškiai perdėti, tai daroma didesniajam meniniam išpūdžiui pasiekti²⁰⁴.

²⁰⁰Сказание, ПКБ, с. 308.

²⁰¹Пространная летописная повесть, СПК, с. 22; ПСРЛ, т. 4, с. 82; т. 25, с. 205; т. 11, с. 66. Tai siejama su XV a. 1-ojo dešimtmečio antroje pusėje įtemptais Maskvos didžiojo kunigaikščio Vasilijaus ir Vytauto santykiais (Л. В. Черепнин. Образование..., с. 620).

²⁰²Л. Г. Бескровный. Куликовская битва, с. 244; А. Н. Кирпичников. Куликовская битва, с. 100; А. Н. Кирпичников. Великое Донское..., с. 361.

²⁰³Е. А. Разин. История..., с. 287 (1957, 1999); Р. Э. Дюпои..., Всемирная..., кн. 1, с. 867.

²⁰⁴Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., с. 509.

III. LDK pajėgų dalyvavimas Kulikovo mūšyje

Lietuvos vadų ir karių vaidmuo

1379–1380 m. tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės iškilę prieštaravimai silpnino Rytų Europos šalių jėgas Aukso ordos agresijos akivaizdoje. Siekį tas jėgas suvienyti tam tikra prasme atspindi kai kurių LDK karo vadų ir karių dalyvavimas DMK pusėje kovojant su puolančia Mamajaus Aukso orda.

Kulikovo lauke 1380 m. Rusia, susikovusi su Mamajaus pajėgomis, iškovojo svarbią pergalę. Rusios pusėje šiuose kariniuose įvykiuose dalyvavo ir tam tikros Lietuvos, LDK, pajėgos, kurias, šaltinių duomenimis, ryškiausiai atstovauja patyrę karo vadai, vyresnieji Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo sūnūs Andrius ir Dmitrijus Algirdaičiai bei Algirdo brolio Karijoto sūnus Dmitrijus Volynietis Bobrokas.

Lietuvių karvedžių kovinė patirtis

Dmitrijus Volynietis Karijotaitis²⁰⁵ – Lietuvos kunigaikščių Gediminaičių šeimos, kuri ilgai vadovavo LDK karinei ir diplomatinei kovai su Aukso orda, atstovas. Dar XIV a. 5-ojo dešimtmečio pabaigoje sudėtingiausiomis tarptautinėmis aplinkybėmis pats tėvas Karijotas vadovavo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pasiuntinybei: pasiuntiniams, siunčiamiems į Aukso ordą. Jo sūnūs aktyviai kovojo su Orda Podolėje ir, matyt, dalyvavo triuškinant totorių pajėgas Mėlynųjų Vandenių mūšyje (1363 m.). Jie tęsė kovą ir vėliau. Podolėje valdęs Aleksandras Karijotaitis energingai kovojo

²⁰⁵S. Smolka. Kiejstut..., s. 27–28; J. Puzyna. Korjat i Korjatowicze..., s. 434–438; S. Krakowski. Korjatowicze, s. 266; H. Paszkiewicz. O geneze..., s. 286; Л. А. Дмитриев. Примечания к «Сказанию», *Русские повести XV–XVI в.*, М.-Л., 1958, с. 363; В. Ф. Ржига, М. Н. Тихомиров. Примечания к «Задонщине», *ЛКБ*, с. 222; Советская историческая энциклопедия, т. 2, М., 1962, с. 494; Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., с. 500.

su Orda ir žuvo apie 1380 m.²⁰⁶, t. y. beveik Kulikovo mūšio laikotarpiu. Karijotaičiai dalyvavo ir kitame LDK fronte – kovojo su Kryžiuočių ordinu.

Tokiomis aplinkybėmis subrendo talentingas karo vadas Dmitrijus Karijotaitis. Mums atrodo, kad Dmitrijus Volynietis Karijotaitis į Dmitrijaus Maskviškio tarnybą galėjo atvykti, kai buvo sudaroma Lietuvos ir Rusios 1371 m. taika ir įvyko Algirdo dukros Elenos ir Maskvos didžiojo kunigaikščio pusbrolio kunigaikščio Vladimiro Andrejevičiaus, su kuriuo Dmitrijus Karijotaitis ateityje, Kulikovo mūšyje, bus glaudžiai susijęs, jungtuvės (Karijotaitis galėjo būti Algirdaitės palydoje)²⁰⁷. Matyt, kaip didelę karinę patirtį turinčiam karo vadui, Maskvos didysis kunigaikštis pavedė jam vadovauti Rusios kariuomenei žygiuose į Riazanę, vėliau – į Bulgara, kai buvo kovojama dėl Volgos kelio, ir t. t. Jis aktyviai veikė ir pasižymėjo Kulikovo mūšyje.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo vyresnysis sūnus Andrius Algirdaitis jau nuo XIV a. 5-ojo dešimtmečio pradžios dalyvavo tėvo vadovaujamoje karinėje ir diplomatinėje veikloje²⁰⁸. Ilgą laiką valdęs Polocką, Andrius, ypač XIV a. 8-ajame dešimtmetyje, vadovavo LDK šiaurės vakarų frontui kovoje su Kryžiuočių ordinu (Dauguvos regione – su Livonija)²⁰⁹. Didelėse karinėse operacijose jis veikė kartu su Kęstučiu – 1372 m. toli į šiaurės rytus nuo Maskvos, Perejeslavlio, Kašino regione²¹⁰, tampa tarsi ir trečiuoju asmeniu valstybėje, dešiniaja didžiojo kunigaikščio Algirdo ranka.

Su Andriumi kai kuriuose 8-ojo dešimtmečio žygiuose dalyvavo ir jo brolis Dmitrijus Algirdaitis, valdęs Drucką ir Brianską²¹¹. Taigi abu Algirdaičiai valdė dideles ir svarbias teritorijas LDK šiaurės rytuose ir rytuose. Abu, kaip ir

²⁰⁶ *ПСРЛ*, т. 17, стб. 82, 100 ir kt.; J. Wolff. Kniazowie..., s. 177; J. Puzyna. Korjat i Korjatowicze..., s. 441.

²⁰⁷ *ТЛ*, с. 392–393; *ПСРЛ*, т. 25, с. 186–187; т. 15, в. 1, стб. 96–99; R. Batūra. Lietuva..., p. 36–37.

²⁰⁸ *НЛЛ*, с. 354.

²⁰⁹ *SRP*, II, p. 104–111.

²¹⁰ *ПСРЛ*, т. 15, стб. 431; *ТЛ*, с. 394; Л. В. Черепнин. Образование..., с. 572.

²¹¹ S. M. Kuczyński. Ziemie..., s. 152–153, 175.

Dmitrijus Volynietis Karijotaitis, matyt, dalyvavo LDK kovoje su Orda, turėjo didelę vadovavimo kariams patirtį.

Po tėvo mirties Andrius Algirdaitis, per Pskovą ir D. Naugardą atvykęs į Maskvą pas didįjį kunigaikštį Dmitrijų²¹², tuoj pat buvo įtrauktas į Rusios kovą su Aukso orda.

Jau 1378 m. Vožos mūšyje Andrius Algirdaitis vadovauja dešiniajam sparnui

Prieš Aukso ordos Mamajaus kariuomenę, vadovaujamą Begičo, 1378 m. rugpjūtį stojo rusų Dmitrijaus Ivanovičiaus pajėgos. Tverės sąvade, kuriame daugiausia užfiksuota lietuviškų žinių, skaitome, kad mūšyje prie Vožos su didžiuoju kunigaikščiu ėjo „Andrius Polocko ir Pronsko kunigaikštis Danilas. Ir smogė iš vienos pusės Polockietis, o iš kitos Danilas, o didysis kunigaikštis centre“. Panašiai rašoma ir Nikono metraštyje²¹³. Maskvos ir kituose sąvaduose Andrius Algirdaitis neminimas, o vieno iš pulkų vadu kartais vadinamas didžiojo kunigaikščio okolničius Timofejus²¹⁴. Istoriografijoje tvirtinama, kad Andrius Algirdaitis dalyvavo Vožos kautynėse²¹⁵, nes jį mini geriausiai apie įvykius, susijusius su LDK, informuoti Tverės kilmės sąvadais²¹⁶. Tai buvo pirmasis laimėtas Rusios mūšis su totoriais, prie šios pergalės neabejotinai prisidėjo ir patyręs karo vadas Andrius Algirdaitis, nors tai dažnai nutylima²¹⁷.

Patyrę karo vadai Algirdaičiai bei Dmitrijus Karijotaitis dalyvavo ir Kulikovo mūšyje.

²¹² *НПЛ*, c. 375.

²¹³ *ПСРЛ*, т. 15, стб. 439; т. 11, с. 42; В. Н. Татишев. История..., т. 5, с. 136.

²¹⁴ *ТЛ*, с. 415; *ПСРЛ*, т. 25, с. 199; т. 15, в. 1, стб. 134 ir kt.

²¹⁵ В. Е. Данилевич. Очерк истории Полотской земли, с. 164; Очерки истории СССР, ч. 2, с. 221; Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., с. 514; И. Б. Греков. Восточная Европа..., с. 92,97; Л. В. Черепнин. Образование..., с. 594 (mini abu variantus).

²¹⁶ R. Batūra. Lietuva..., p. 48.

²¹⁷ Plg. А. В. Карасев, Г. И. Оськин. Дмитрий Донской, с. 27–32; Е. А. Разин. История..., с. 267–268; Р. Г. Скрынников. Куликовская битва..., с.47–48; Р.Э. Дюпои..., Всемирная..., I, с. 858, bei kiti autoriai.

Giminystės ryšiai

Kodėl maskviečiai Kulikovo mūšyje taip pasitikėjo lietuvių karo vadais?

Andrius Algirdaitis ir Dmitrijus Volynietis-Karijotaitis, žymūs lietuviai karo vadai, jau prieš Kulikovo įvykius, kaip matėme, pasižymėjo mūšiuose padėdami Maskvos didžiajam kunigaikščiui. Abu pagrindiniai Rusios valdovai – didysis kunigaikštis Dmitrijus Ivanovičius ir jo pusbrolis dalinis Borovsko (esančio į pietvakarius nuo Maskvos, prie Protvos – Pratuvos) kunigaikštis Vladimiras Andrejevičius buvo susigiminiavę su šiais lietuvių kunigaikščiais.

Vladimiro Andrejevičiaus žmona Elena Algirdaitė, kaip minėjome, buvo Algirdo dukra. Tai padėjo jam sustiprėti, išplėsti savo valdas. Jis pastatė svarbų pietinį strateginį Rusios centrą Serpuchovą. Algirdaitės palydoje buvęs Dmitrijus Volynietis Karijotaitis vedė didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus Maskviškio seserį Aną. Taigi Algirdaičiai Rusioje apsidavė pas savo seserį – dalinę kunigaikštienę, prie jos vyro kunigaikščio Vladimiro Andrejevičiaus. Kulikovo laikotarpiu toje aplinkoje su Algirdaičiais veikė ir Dmitrijus Volynietis-Karijotaitis.

Visi šie trys lietuvių kunigaikščiai – Gediminaičiai, karo vadai, giminystės ryšiais buvo susiję su abiem Rusios valdovais, Kulikovo mūšio vadais²¹⁸.

²¹⁸ *СПК*, с. 383; Р. Г. Скрынников. Куликовская битва, с. 62, 65.

Algirdaičių prisijungimo prie Rusios kariuomenės Kulikovo mūšio išvakarėse klausimai

Algirdaičių atvykimas ir prisijungimas prie Dmitrijaus Maskviškio kariuomenės šaltiniuose vaizduojamas dvejopai. Metrašiniame pasakojime sakoma, kad Kolomnoje (į pietryčius nuo Maskvos, prie Okos) susirinko didelė Maskvos kariuomenė, „nuo pasaulio pradžios nebuvo tokios rusų kunigaikščių jėgos <...>. Dar, be to, suspėjo to karo metu iš toli didieji kunigaikščiai Algirdaičiai nusilenkti ir patarauti: kunigaikštis Andrius Polocko su pskoviečiais ir jo brolis kunigaikštis Dmitrijus Briansko su visais savo vyrais“²¹⁹. Toliau kalbama apie likusiųjų prisijungimą prie Okos, ties Lopasnos žiotimis, kad vėliau priartėta prie Dono.

„Sakmėje“ apie tai yra platus ir sudėtingas pasakojimas. Jo pradžioje pabrėžiama, kad dviejų Algirdaičių išvykimo iš Lietuvos viena iš pagrindinių priežasčių buvo blogi santykiai su tėvu, nes jie, būdami krikščionys, negalėjo gyventi „nagarbėje“²²⁰. Istoriografijoje šis „Sakmės“ teiginys laikomas neteisingu, nes esą pats Algirdas prieš mirtį pasikrikštijo²²¹. Tačiau reikėtų įspėti, kad negalima remtis vėlyvomis genealogijomis²²². Tą patį galima pasakyti ir apie šį epizodą, aprašytą Lietuvos metraštyje, Bychovco kronikoje²²³. Pskovo metraščiai liudija, kad dar XIV a. 5-ojo dešimtmečio pradžioje jau seniai Vitebske valdantis Algirdas, kaip ir jo sūnus Andrius, nebuvo pasikrikštiję²²⁴ (pastarasis krikštijosi tik prieš tapdamas kunigaikščiu Pskove). Tuo labiau jog Algirdas, užėmęs Lietuvos didžiojo kunigaikščio sostą Vilniuje, liko stabmeldys. Kariaujantį su Maskva Lietuvos didįjį kunigaikštį Algirdą Konstantinopolio patriarchas vadina bedieviu, o lie-

²¹⁹Летописная повесть, ПКБ, с. 31; СПК, с. 17.

²²⁰Сказание (Осн. ред.), ПКБ, с. 58; СПК, с. 36.

²²¹Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., с. 513.

²²²Dėl jų vertinimo žr. В. Т. Пашуто. Образование..., с. 73–76.

²²³ПСРЛ, т. 17, стб. 498; т. 33, с. 139; Lietuvos metraštis. Bychovco kronika, p. 77.

²²⁴Псковские летописи (toliau – ПЛ), в. 1, М.-Л., 1941, с. 18–19; в. 2, М., 1955, с. 24.

tuvius – ugnies garbintojais. Algirdas buvo ir palaidotas pagal lietuvių papročius²²⁵. Rusų metraščiai, aprašydami 1377 m. įvykius, pažymi, kad „mirė Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas Gediminaitis, blogiui ištikimas ir bedievis ir negarbingas“²²⁶. Taigi taip priešišškai stačiatikių apibūdinamas protėvių tradicijoms ištikimas Lietuvos valdovas.

Lietuva, rodydama toleranciją Vakarų ir Rytų krikščionybės šakoms, vienos nepriėmė dėl Kryžiuočių ordino agresijos, o stačiatikybė nebūtų pašalinusi etninėms lietuvių žemėms kilusios teutonų grėsmės²²⁷. Matyt, dėl to Algirdas į Lietuvos valdovo sostą iš nekrikštytų savo sūnų pagal tradicijas išrinko vyriausiąjį ir kitais atvejais labiausiai tinkanti valstybę valdyti sūnų – Jogailą. Tai galbūt taip pat prisidėjo prie konflikto su vyriausiuoju broliu Andriumi. Tai, matyt, tam tikra prasme ir perteikta „Sakmės“ epizode apie Algirdaičių pasiruošimą prisijungti prie Rusios kariuomenės.

Algirdaičių pajėgų telkimas

Toliau įvairiose „Sakmės“ redakcijose ir nuorašuose nurodoma, kad Dmitrijaus Algirdaičio kariuomenė pasirengusi žygiui, nes buvo sutelkta „kovai su Dunojaus totoriais“²²⁸, „Dunojaus variagais“²²⁹, „Dunojaus agarianais“²³⁰, „turkais“. Yra manančių, kad šie terminai apibūdina turkų karines pajėgas, plėtusias agresiją bulgarų žemėje²³¹, bet pasipriešinimo turkų agresijai tema dirbtinai susieta su lietuvių kunigaikščio Dmitrijaus Algirdaičio įvaizdžiu²³².

²²⁵SRP, t. 2, S. 113; H. Vartbergė, p. 206; Baltų mitologijos šaltiniai, t. 1. Sud. N. Vėlius. Vilnius, 1996, p. 424–425 (1370 m.).

²²⁶ТЛ, с. 402; ПСРЛ, т. 25, с. 193; т. 15, в. 1, с. 117. Plg. D. Baronas. Trys Vilniaus kankiniai, V., 2000, p. 44, 65, 88–89, 108.

²²⁷J. Ochmański. Biskupstwo wileńskie w średniowieczu, Poznań, 1972, s. 6.

²²⁸Сказание (Осн. ред.), ПКБ, с. 59; СПК, с. 36.

²²⁹Ten pat (Летоп. ред.), ПКБ, с. 23; СПК, с. 91; plg. ПКБ, с. 138 («враг»).

²³⁰Ten pat (По Забел. сп.), с. 183.

²³¹Л. А. Дмитриева, М. Н. Тихомиров. Примечания, ПКБ, с. 285.

²³²Л. В. Черепнин. Отражение международной жизни XIV– начала XV в. в московском летописании, Международные связи России до XVII в. М., 1961, с. 243.

Čia reikia pažymėti, kaip minėjome, kad 1374 m. Jurgis Karijotaitis tapo Valachų vaivada, ėmė valdyti Moldaviją, ten kovojo su totoriais²³³. Podolėje valdęs Aleksandras Karijotaitis taip pat kovojo su tais pačiais totoriais ir žuvo tais pačiais metais, kuriais įvyko ir Kulikovo mūšis (apie 1380 m.)²³⁴. Taigi Karijotaičiai dalyvavo kovoje su totoriais pietinėse žemėse, taip pat ir Padunojo teritorijose. Galbūt tam tikra prasme į pagalbą jiems galėjo būti permetamos pajėgos iš rytinių LDK dalių, Karijotaičiai galėjo bendradarbiauti su Algirdaičiais. Dėl to Dmitrijus Algirdaitis tuo tikslu galėjo telkti kariuomenę „kovai su Padunojo totoriais“, kas atsispindi ir Pagrindinėje „Sakmės“ redakcijoje²³⁵.

Taigi šis teksto fragmentas, matyt, ne tik praplečia patikimesniąją „Sakmės“ faktografiją, bet ir suteikia galimybę nauju aspektu nušviesti lietuvių ir Ordos santykius bei padėti Kulikovo mūšio išvakarėse.

Prisijungimas netoli Dono

Toliau, kitaip negu Metrašiniame pasakojime, „Sakmėje“ kalbama, kad abiejų Algirdaičių jungtinės pajėgos „at-skubėjo prie Dono <...> ir vietovėje, vadinamoje Berezui“, susijungė su Dmitrijaus Ivanovičiaus kariuomenė²³⁶. Istoriografijoje sutinkama su tuo, kad lietuvių kunigaikščių pajėgos prisijungė ties Berezui vietoje, Dono prieigose²³⁷ (apie 30 km nuo jo aukštupio).

²³³ *ПСРЛ*, т. 17, стб. 82, 100; A. Czołowski. Sprawy wołoskie w Polsce do r. 1412, Kwart. Hist., 1891, R. 5, S. 572–573; W. Abraham. Założenia biskupstwa..., Księga pamiątkowa... uniwersytetu Lwowskiego, t. 1, Lwów, 1912, s. 8–9; J. Puzyna. Pierwsze wystąpienie Koriatowiczów, s. 68.

²³⁴ *ПСРЛ*, т. 17, стб. 82, 100, 171, 279, 328, 454; J. Puzyna. Korjat..., s. 439–441.

²³⁵ Vėlesnėse redakcijose, stiprėjant turkų agresijai Balkanuose, totoriai galėjo virsti agarianais, turkais. Nuo XV a. pabaigos žinomi jų bendri veiksmai.

²³⁶ Сказание (Осн. ред.), *ПКБ*, с. 60; *СПК*, с. 37; «... к реке Дону...» – Устюжский летописный свод, с. 59;

В. Н. Татищев. История..., с. 144.

²³⁷ Б. Д. Греков, А. Ю. Якубовский. Золотая Орда..., с. 292; Очерки истории СССР, ч. 2, с. 223; Е. А. Разин. История..., с. 276; Л. В. Черепнин. Образование..., с. 611; А. Н. Кирпичников. Куликовская битва, с. 42; А. Г. Бескровный. Куликовская битва, с. 232; Р. Э. Дюпюи... Всемирная..., с. 860.

Yra manančių (remiantis Metraštinio pasakojimu), kad Algirdaičių prisijungimas įvyko Kolomnoje²³⁸. Manoma, kad Algirdaičiai 1380 m. gyveno toli nuo Lietuvos sienų, Perejeslavlyje, Pskove ir negalėjo atžygiuoti iš Severų Naugardo ir Briansko žemių (t. y. iš „Severo“, kaip nurodoma „Sakmėje“). Tačiau, atrodo, 1379 m. faktai²³⁹ gali būti aiškinami kitaip. Regis, įtikima nuomonė, kad iki 1380 m. Brianską valdė Dmitrijus Algirdaitis ir tik dėl Jogailos žygio turėjo ją apleisti, o Užgirio Perejeslavlį greičiausiai gavo valdyti po Kulikovo mūšio²⁴⁰. Šiuo atveju „Sakmės“ duomenys yra priimtini. O Metraštinis pasakojimas, vaizduodamas rusų kariuomenių telkimąsi, šiuo atveju, matyt, apibendrina įvykius, nors ir jo tekste, atrodo, galima pastebėti, kad Algirdaičių atvykimo epizodas atskiriamas (frazėmis: „еще же к тому<...> „в той чин разогный“) nuo ankstesnę jėgų koncentraciją prie Kolomnos aprašančio epizodo.

Algirdaičių atvykimą padėti Dmitrijaus Ivanovičiaus rusų kariuomenei aprašo Metraštinis pasakojimas: „<...> atskubėjo <...> iš toli didieji kunigaikščiai Algirdaičiai nusielenkti ir patarnauti, kunigaikštis Andrius Polockietis su pskoviečiais, jo brolis Dmitrijus Brianskietis su visais savo vyrais“²⁴¹ (kariais).

„Uždonėje“ pabrėžiama, kad abu Algirdaičiai ir Dmitrijus Volynietis atvyko iš „Lietuvos žemės“, „tai drąsūs sūnūs, <...> žinomi karvedžiai, <...> ieties galu išmaitinti Lietuvos žemėje“²⁴². Ir „Sakmėje“ pažymėta, kad su lietuvių kunigaikščiais Algirdaičiais atvyko „vaivada<...> vardu Dmitrijus Bobrokas, kilęs iš Volynės žemės, kuris įžymus buvo karo vadas“²⁴³.

²³⁸Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., с. 515.

²³⁹ТЛ, с. 418–419.

²⁴⁰L. Kolankowski. Dzieje WKL, s. 19–20; S. M. Kuczyński. Ziemie Czernihowsko-Siewerskie..., s. 156.

²⁴¹Летописная повесть, ПКБ, с. 31; СПК, с. 17.

²⁴²Задонщина, ПКБ, с. 11; СПИПКЦ, с. 536, 542, 549, 552; СПК, с. 8–9.

²⁴³Сказание (Осн. ред.), ПКБ, с. 62; СПК, с. 38–39.

Algirdaičių karinių pajėgų sudėtis

Kokios karinės pajėgos ir iš kur atvyko su Algirdaičiais? Metrašiniame pasakojime rašoma, kad Andrius Algirdaitis Polockietis atvyko „su pskoviečiais“. Tuo remiantis istoriografijoje teigiama, jog pskoviečiai dalyvavo Kulikovo mūšyje²⁴⁴, pažymima, kad mūšyje kovojo, matyt, tik kunigaikščio Andriaus Algirdaičio kariauna, kitaip Pskovo metraščiai būtų paminėję mūšyje žuvusius pskoviečius²⁴⁵. Tačiau kartu pabrėžiama, kad fakto, jog pskoviečiai dalyvavo su Andriumi Algirdaičiu, nepatvirtina kiti šaltiniai²⁴⁶. S. Azbelevo tyrinėjimai rodo, jog artimiausias pirminiam metraštinis pasakojimas yra Naugardo IV Dubrovskio metraštyje, kuriame, kalbant apie kariuomenės telkimą 1380 m., pranešama, kad atvyko „kunigaikštis Andrius Polockietis su polockiečiais“ (vėliau atsirado pataisa – vietoje „polockiečiai“ įrašyta „pskoviečiai“). Tuo remiantis tampa akivaizdu, kad Andrius Algirdaitis atvyko į Pskovą su savo Polocko kariauna, kuri buvo su juo ir 1380 m. kare²⁴⁷.

Remiantis tuo, kad Polocko kariauna dalyvavo mūšyje, teigiama, jog jo pulkuose Kulikovo lauke buvo ir baltarusių²⁴⁸. Ar joje, be paties Algirdaičio, buvo lietuvių?

Senosiose baltų žemėse atsiradę slaviškieji Polockas ir Vitebskas jau nuo XIII a. vidurio buvo Lietuvai pavaldūs, ten valdė Lietuvos kunigaikščiai. XIV a. pirmojoje pusėje Vitebsko ir Polocko kunigaikščiai dar labiau tapo pavaldūs Lietuvos valdovui Gediminui. XIV a. 5-ame dešimtmetyje Algirdas Gediminaitis, valdęs Vitebską, tapęs Lietuvos valdovu, savo sūnui Andriui valdyti paskyrė Polocką²⁴⁹.

²⁴⁴В. Е. Данилевич. Очерк..., с. 166; Л. В. Черепнин. Образование..., с. 607.

²⁴⁵М. Н. Тихомиров. Куликовская битва, *ЛКБ*, с. 358.

²⁴⁶А. Е. Пресняков. Образование Великорусского государства, Пгр., 1918, с. 322.

²⁴⁷С. Н. Азбелев. Об устных источниках..., с. 82, 86–87.

²⁴⁸М. Н. Тихомиров. Куликовская битва..., с. 353.

²⁴⁹В. Е. Данилевич. Очерк..., с. 136–159; I. Jonynas. Lietuvos didieji kunigaikščiai, p. 33–34.

Polocko kunigaikštis Andrius Algirdaitis, be šauktinių kariuomenės, turėjo savo „drauge“, kariauną, „300 geriausių“ karių, su kuriais 8-ojo dešimtmečio viduryje, kovodamas su Livonijos ordinu, atlikdavo sudėtingiausias skubias užduotis²⁵⁰. 300 buvo tam tikras lietuvių (ir kryžiuočių) kariuomenės karių skaičius. Anksčiau, XIII amžiuje, lietuvių kunigaikštis Daumantas vyko „į Pskovą su 300 lietuvių“²⁵¹. Palyginkime – 1410 m. birželį, prieš Žalgirio mūši, Vytautas iš kiekvienos Žemaičių žemės (jos buvo gana smulkios) sutelkė po 400 karių²⁵².

Polocko, Vitebsko lietuviai kunigaikščiai, be vietinių šauktinių, turėjo savo lietuvių pajėgas ir lietuvius vadus. Taip Polocko kunigaikštis Tautvilas 1262 m. prie Dorpatu (Jurjevo, Tartu) veikė „su polockiečiais ir 500 Lietuvos“²⁵³, t. y. 500 lietuvių karių. Tautvilas, jo sūnus, Polocke turėjo „savo vyrus“ (karius), kartu minimi „Polocko bajorai“²⁵⁴. Dar Algirdo valdymo Vitebske metu žinomas jo karo vadas kunigaikštis Jurgis Vytautaitis²⁵⁵. Pats Algirdas svarbesniuose to meto karo žygiuose prieš Ordiną turėjo „vyrus savo Lietuvos („ЛИТОВЬКОВЪ“, „ЛИТОВНИКОВ“, „ЛИТОВСКИХЪ“) ir vitebskiečius“²⁵⁶. Taigi ir čia buvo sukurta „mažoji“ kariauna (kunigaikščio tarnybos žmonės, jo tarnai), kuri padidėdavo prisijungus kunigaikščio žemių bajorams²⁵⁷.

XIV a. 8-ojo dešimtmečio ir XV a. pirmosios pusės medžiaga rodo, kad Polocko žemės rytinėje dalyje, į pietryčius nuo Polocko, į pietus nuo Vitebsko, Vabalčių (Obolcų, Vobolcų) valsčiuje, išliko etninė lietuviška sala. Čia nemažai valstiečių buvo lietuviai (pvz., jų vardai: Svirklis, Dobutis,

²⁵⁰SRP, 2, p. 105.

²⁵¹НПЛ, с. 85.

²⁵²S. M. Kuczyński. Chorągiew Miednicka Jana Długosza, Europa-Słowiańszczyzna-Polska. Studia ku uczeniu prof. K. Tymienieckiego, Poznań, 1970, s. 443.

²⁵³НПЛ, с. 83.

²⁵⁴Ten pat, p. 84.

²⁵⁵Псковские летописи, в. 1, с. 18; в. 2, с. 24, 95.

²⁵⁶Ten pat.

²⁵⁷D. Baronas. Trys Vilniaus kankiniai, p. 101.

Rimeišis ir kt.), buvo kai kurių lietuvių bajorų (Kurkučio ir kt.), taip pat ir Algirdaičių valdos²⁵⁸.

Remiantis visais šiais faktais galima, matyt, tvirtinti, kad Andriaus Algirdaičio Polocko karių dalinyje buvo ir lietuvių, kurie dalyvavo Kulikovo mūšyje, panašiai kaip tėvo Algirdo „lietuviai“.

Ir kituose stambiuose LDK slaviškųjų žemių centruose buvo lietuvių dalinių, kuriems vadovavo vadai – valdovo vietininkai²⁵⁹. Podolėje veikę Karijotaičiai turėjo savo kariaunas (žinomas jų vadas Jakšas Litavoras (minėtas anksčiau). Todėl, matyt, lietuvių karių turėjo ir Dmitrijus Volynietis Karijotaitis, juo labiau Dmitrijus Algirdaitis, iki pat Kulikovo mūšio išvakarių valdęs rytines LDK teritorijas. Čia, kaip atrodo, ir buvo sutelktos Algirdaičių pajėgos, kurios „su visais savo vyrais“, „su visais polockiečiais ir brianskiečiais“²⁶⁰, kartu su Dmitrijumi Volyniečiu Karijotaičiu, artėjant Jogailos pajėgoms, prisijungė prie Rusios Dmitrijaus Ivanovičiaus kariuomenės.

Šioms į pagalbą su Algirdaičiais atvykusioms „Lietuvos“, „Lietuvos žemės“ pajėgoms „Uždonėje“ skiriama daug dėmesio. Dmitrijaus Algirdaičio žodžiais broliui sakoma, kad susirinko „su mumis drąsių lietuvių 70 000“ (7000)²⁶¹. Šis skaičius, matyt, jau buvo pirminiame „Uždonės“ tekste ir iš jo pateko ir į „Sakmę“²⁶². Istoriografijoje kartais rašoma, kad iš surinktos 150 000 Rusios kariuomenės Andriaus ir Dmitrijaus

²⁵⁸Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis, Vol. 1, Kraków, 1948, N 9; Документы Московского архива Министерства Юстиции, т. 1, выд. М. Довнар-Запольский, М., 1897, с. 10 (№ 2, 14), 11 (№ 4, 10, 11); J. Ochmański. Ludność litewska we włości Obolnie, Acta Baltice-Slavica, V, 1967, s. 147–158; To paties, Litewska granica etniczna na wschodzie od epoki plemiennej do XVI w. Poznań, 1981, s. 57–58.

²⁵⁹ПСРЛ, т. 17, стб. 68.

²⁶⁰Устюжский летописный свод., с. 59.

²⁶¹Задонщина, ПКБ, с. 11, 22; СПИПКЦ, с. 537, 542, 552; СПК, с. 9.

²⁶²Л. А. Дмитриев. Вставки из «Задонщины»..., СПИПКЦ, с. 420–421; Н. С. Демкова. Заимствование из «Задонщины»..., *ten pat*, p. 454–455; plg. В. П. Адрианова-Перетц. Задонщина, *ТОДРЛ*, т. 5, 1947, с. 211 (tai, jog nenurodomas lietuvių kariuomenės karių skaičius К-Б, leidžia spėti, kad tas vėlesnėse redakcijose atsiradęs skaičius yra paimtas iš „Sakmės“). Vėlesniuose „Sakmės“ nuorašuose nurodoma, kad Algirdaičių pajėgas sudarė „46 000 šarvuotos kariuomenės“ (ЛКБ, с. 184), 40 000 nurodyta metrašiniame sąvade (Устюжский летописный свод, с. 59).

Algridaičių atvesti kariai sudarė 40 000, dar nežinant, kiek atšvedė trečiasis lietuvių karo vadas – Dmitrijus Volynietis²⁶³.

Minėtuose šaltiniuose pateikti skaičiai, žinoma, padidinti, ir beatodairiškai jais pasitikėti negalima. Pavyzdžiui, „Uždonėje“ nurodyta, jog iš viso rusų kariuomenę sudarė „300 000“²⁶⁴ karių (taigi pagal šią istorinę tradiciją LDK pajėgoms proporcingai tektų nemaža dalis). Mokslininkai, remdamiesi kai kuriais metraštiniais duomenimis, mano, kad realiai rusų kariuomenėje, dalyvavusioje kovoje su Mamajumi, buvo 100–150 tūkst.²⁶⁵ ar 170 tūkst.²⁶⁶ karių, preciziškiau ir realiau skaičiuojant, šis skaičius, matyt, nebūtų didesnis kaip 50–60 tūkst., o atmetus gurguolininkus, tiekėjus, tiesiogiai mūšyje, kaip manoma, galėjo dalyvauti 40–45 tūkst. žmonių²⁶⁷, tačiau ir pastarieji skaičiai gali būti per dideli.

Pagal spėjamas proporcijas, matyt, tiksliau apie LDK pajėgų, įtrauktų į Dmitrijaus Ivanovičiaus kariuomenę, dydį galima spręsti iš „Uždonėje“ pateiktų žuvusiųjų Kulikovo lauke skaičiaus. Be „40 didžiųjų Maskvos bojarinų, 12 Belozero kunigaikščių, 20 Kolomnos bojarinų, 40 Serpuchovo bajorų, žuvo ir „30 Lietuvos ponų“²⁶⁸ (toliau panašiai išvardyti Perejeslavlio, Kostromos, Vladimiro, Suzdalės ir kt. bojarinai). Žuvo galbūt 596 bojarinai, bajorai, todėl tie 30 Lietuvos ponų sudarytų apie 5 proc. visų žuvusiųjų (neskaičiuojan daugelio eilinių kovotojų).

„Uždonėje“ pažymima, kad iš viso žuvo 250 tūkst.²⁶⁹ karių, taigi, šio šaltinio duomenimis, žuvo per 80 proc. rusų kariuomenės. Nors šiais skaičiais tikėti negalima, bet, atrodo, kad pergalės kaina buvo didelė²⁷⁰, todėl mūšyje galėjo žūti didžioji dalis Algirdaičių kariuomenės, „Lietuvos ponų“.

²⁶³J. Pužyna. Korjat i Korjatowicze, s. 437.

²⁶⁴Задонщина, *ПКБ*, с. 17; *СПИПКЦ*, с. 537, 543.

²⁶⁵М. Н. Тихомиров. Куликовская битва..., с. 352; Л. В. Черепнин. Образование..., с. 607.

²⁶⁶В. А. Кучкин. Победа..., с. 11.

²⁶⁷Е. А. Разин. История..., с. 272; А. Н. Кирпичников. Куликовская битва, с. 66.

²⁶⁸Задонщина, *ПКБ*, с. 17; *СПИПКЦ*, с. 540; *СПК*, с. 13; Сказание, *ПКБ*, с. 106, 153.

²⁶⁹Задонщина, *ПКБ*, с. 17.

²⁷⁰Л. В. Черепнин. Образование..., с. 622.

Ponai – tai žymiausi, stambiausi, „geriausieji“ LDK bajorai, „barones“²⁷¹, „didieji bajorai“ („bestin bayorin“, „grosze bayorin“)²⁷², „nobilibusque viris dominis“²⁷³, „barones, nobiles“ („panowie, slachta“)²⁷⁴, „nobilibus ac strennuis viris dominis“²⁷⁵, „magnificis et strenuis“ – «панове»²⁷⁶, LDK diduomenė. Pavyzdžiui, ir K. Astikas (dalyvavęs sudarant 1398 m. Salyno sutartį su Ordinū, 1398–1442 m. – Užpalių ir Pienionių seniūnas, 1418–1442 m. – Vilniaus kaštelionas), Kęsgaila Valmantaitis (dalyvavęs sudarant 1401 m. Vilniaus ir Lenkijos sutartį, 1410 m. – Ukmergės seniūnas, nuo 1412 m. – ilgalaikis (su pertraukomis) Žemaitijos seniūnas)²⁷⁷ bei kiti. Iš didikų, ponų buvo skiriami didžiojo kunigaikščio „vaivados ir vietininkai“²⁷⁸. „Artimi jo bičiuliai“, „ponai“ -patarėjai prie Jogailos (Algirdo) prieš Kulikovo mūšį minimi „Sakmėje“²⁷⁹. XIV a. pabaigoje (1399 m.) Vytauto kariuomenėje buvo „daug jo kunigaikščių ir ponų“²⁸⁰.

Ir XV a. tarptautiniu mastu didikai (ponai), net ir kartu su kunigaikščiais, nesudarė daugiau kaip 1 proc. visų kilmingųjų²⁸¹, todėl tai, kad Kulikovo mūšyje žuvo „30 Lietu-

²⁷¹Gedimino laišakai (parengė V. Pašuta, I. Štal), Vilnius, 1966, nr. 12, p. 97 (1324 m.); Chartularium Lithuaniae...Gedimino laišakai (parengė S. C. Rowell), Vilnius, 2003, nr. 41, p. 133–134.

²⁷²SRP, III, S. 240 (1400 m.), 265, 267; Skarga zmudzinów (A. Doubek), AW, 1930, z. 3–4, s. 878–879; B. Т. Пашуто. Образование..., с. 160.

²⁷³CDCV, I, N 28, p. 47 (1397 m.).

²⁷⁴Zbiór praw litewskich od r. 1389..., Poznań, 1841, s. 3; Akta unji..., Kraków, 1932, N 39, s. 37 (1401 m. dok., bet išlikęs vėlesniuose tekstuose).

²⁷⁵CDCV, I, N 55, p. 86 (1411 m.).

²⁷⁶Собрание древних грамот и актов городов Вильны... (toliau – СГАГ), ч. 1, 1843, № 3–4 (1432 г.).

²⁷⁷R. Petrauskas. Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje–XV a., V., 2003, p. 52–55, 214–215, 250.

²⁷⁸CDCV, I, N 23, p. 39; СГАГ, I, № 3–4; М. Любавский. Литовско-русский сейм, М., 1900, с. 319–320; H. Łowmiański. Studja..., I, s. 325; K. Avizonis. Die Entstehung und Entwicklung des litauischen Adels im 13. und 14. Jahrhundert bis zur litauisch-polnischen Union im Jahre 1385, Berlin, 1932, S. 83; J. Jurginis. Baudžiamos įsigalėjimas Lietuvoje, V., 1962, p. 108–109; E. Gudavičius. Šlėktų atsiskyrimas nuo bajorų..., Lietuvos TSR MA Darbai, A, 2 (51) t., 1975, p. 97–105.

²⁷⁹Сказание, ПКБ, с. 308.

²⁸⁰ПЛ, 2, с. 31.

²⁸¹R. Petrauskas. Lietuvos diduomenė, p. 56.

vos ponų“, liudytų, jog eilinių Lietuvos bajorų galėjo žūti ne mažiau kaip 300, o kitų karių dar gerokai daugiau.

Tikslesnių duomenų apie kariuomenės, kurią valstybės gynybai suburdavo LDK „ponai“, dydį turime iš 1528 m. kariuomenės surašymo. Vidutiniškai vienas ponas, didikas išrengdavo 27 žirgus²⁸². Pavyzdžiui, ponas Vilniaus vaivada turėjo pristatyti 466, Trakų vaivada – 426 žirgus, Žemaitijos seniūnas – 371 žirgą, be to, iš visų jo ponios dvarų turėjo būti pristatyti 246 žirgai ir t. t. Yra ir mažesnių skaičių, pavyzdžiui, ponas Kijevo vaivada turėjo išrengti 43 žirgus, ponas P. Naruševičius – 9 žirgus. Tuo metu ponas Polocko vaivada iš visų dvarų pristatė 244 žirgus, Polocko žemė (vidutiniai ir smulkieji žemvaldžiai, Polocko miestiečiai) – 712 žirgų²⁸³.

Turimais duomenimis, „Uždonėje“ minėtas skaičius „70 000 Lietuvos“, žinoma, yra padidintas (hiperbolizuotas), tačiau ten pat pasitaikantis skaičius „7 000“ (variantas) gali būti realesnis (turint omenyje ir stambiujų bajorų, ponų valdų pokyčius). Kiekvienu atveju Kulikovo mūšyje galėjo dalyvauti keletas tūkstančių Lietuvos kariuomenės, Algirdaičių, LDK pajėgų karių.

Lietuvos kariuomenės dydžiai, nurodyti „Uždonėje“ ir „Sakmėje“, matyt, tam tikra prasme liudija, kad „Lietuvos žemės“ Dmitrijui Ivanovičiui suteikė galbūt nemažą pagalbą (ypač turint galvoje to meto tarptautinę situaciją ir grėsmę iš Jogailos pajėgų pusės). Žinant, kad tai buvo palyginti didelės slavų ir lietuvių pajėgos, daugiausia, matyt, iš LDK šiaurės rytų dalies, šis gana nemažas „Lietuvos“, „Lietuvos žemės“ pajėgoms šaltiniuose skiriamas dėmesys yra visiškai suprantamas.

²⁸²E. Gudavičius. Lietuvos pašauktinės kariuomenės organizacijos bruožai, *Karo archyvas*, XIII, V., 1992, p. 93.

²⁸³Литовская метрика, *Русская историческая библиотека*, т. 33, Петроград, 1915, стб. 8–10, 192–195; М. Любавский. Литовско-русский сейм, с. 355–366.

Lietuviai karo vadai karo tarybos priešakyje

Kulikovo mūšį aprašančiuose šaltiniuose, nušviečiant visą karinę kampaniją ir patį mūšį, daug vietos skiriama lietuvių karo vadams – Algirdaičiams ir Dmitrijui Volyniečiui Karijotaičiui. Jie prieš mūšį buvo įtraukti į prie didžiojo kunigaikščio sudarytą 7, 8 ar 9 asmenų, vardais išskaičiuotų kunigaikščių, matyt, vadovaujančią grupę²⁸⁴. Taigi trys lietuviai sudarė vadovybės grupės trečdalį ar daugiau, be to, tai buvo patys žymiausi, vaidinę svarbiausią, lemiamą vaidmenį mūšyje karo vadai.

Lietuvos karo vadai pulkų rikiuotėje mūšio išvakarėse

Prieš mūšį LDK kunigaikščių Andriaus ir Dmitrijaus Algirdaičių daliniai buvo priešakiniame pulke – avangarde, Dmitrijus Volynietis – jungtinės rusų kariuomenės pasalos pulke. Visa Rusios kariuomenė mūšio išvakarėse buvo padalyta į 6 pulkus. Jų rikiuotės aprašymas, kuriame pažymėta ir lietuvių vadų vieta, išliko 1539 m. Naugardo Dubrovskio metraštiname sąvade, kuriame aprašyta, kaip iš tikrųjų pulkai buvo išsirikiavę Kulikovo lauke²⁸⁵.

Pulkų išsidėstymo schema sudaryta pagal šio Naugardo metraščio tekstą. Tokia reali pradinė situacija galėjo būti, o vėliau ji galėjo keistis.

Dar žygio metu Kolomnoje pradėjus rikiuoti pulkus, anot „Sakmės“, kairės rankos pulko (vėlesnėse redakcijose – priešakinio pulko) vadu buvo paskirtas Glebas, Briansko, Drucko (į pietvakarius nuo Oršos) kunigaikštis, t. y. LDK kunigaikštis, istoriografijoje laikomas Dmitrijaus Algirdaičio sū-

²⁸⁴Задонщина, *ПКБ*, с. 12, 23 (išvardijimas laikomas antriniu); *СПИПКЦ*, с. 537, 543, 553.

²⁸⁵ПСРЛ, т. 4, ч. 1, в. 2, с. 486; Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., с. 500–502 (ir schema pagal metraštį); А. Н. Кирпичников. Куликовская битва, с. 50–51 (ir schema); to paties, Великое Донское..., с. 293; Р. Г. Скрыников. Куликовская битва..., с. 63–64.

numi, nors bandoma jį sieti ir su Briansko kunigaikščiu Romanu, kiek vėlesniu Vytauto vietininku Smolenske²⁸⁶. Taigi iš šešių Kulikovo mūšyje dalyvavusių Rusios kariuomenės pulkų vadų tikrai trys, o galbūt keturi karo vadai buvo lietuviai – Gediminaičiai, lietuvius vadovavo ir svarbiausiam, mūšio baigtį lėmusiam pasalos pulkui.

Lietuvių karo vadų vaidmuo atsiskleidė svarbiausiose Kulikovo mūšio situacijose.

Lietuvių karo vadų sprendžiamasis žodis pasitarime prie Dono, lėmusiame pozicijų pasirinkimą

Svarbus momentas Rusios kariuomenės žygyje pasitinkant Mamajaus pajėgas buvo karo vadų pasitarimas prie Dono: jame svarstyta, ar laukti totorių pajėgų šiame, kairiajame, upės krante, ar persikelti per Doną ir ten pasitikti priešą.

Metraštiniam pasakojime gana trumpai bendrai kalbama apie pasitarimą („daug galvota“), apie dvi nuomones dėl persikėlimo, kurias pareiškus didysis kunigaikštis „įsakė tiltus per Doną tiesti ir brastas žvalgyti“, ruošti persikelti²⁸⁷, o „Sakmėje“ šis klausimas sukonkretintas: „<...> didysis kunigaikštis pradėjo galvoti su savo broliu ir su <...> broliais lietuvių kunigaikščiais: „Čia liksime ar Doną pereisime?“ Ir tarė jam Algirdaičiai: „Jei nori stiprios kariuomenės padėties, tai įsakyk per Doną keltis <...>“²⁸⁸

Nikono metraštyje rašoma: „<...> pradėjo kalbėti Lietuvos kunigaikščiai Algirdaičiai, kunigaikštis Andrius ir kunigaikštis Dmitrijus, Lietuvos Jogailos Algirdaičio broliai, taip tarę: „Jei čia liksime, silpni bus rusų kariai, jei į aną pusę Dono pereisime, stiprūs ir drąsūs bus: visi gyvybės atsižadės <...> laukdami mirties; o jei įveiksime totorius, tebus šlovė tau ir visiems; jei būsim jų išmušti, tai visi kartu mirsime“²⁸⁹.

²⁸⁶Сказание, *СПК*, с. 34, 58, 89, 399; J. Puzyna. Korjat i Korjatowicze, s. 437; Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., с. 492–493.

²⁸⁷Летописная повесть, *ПКб*, с. 33–34; *СПК*, с. 19–20.

²⁸⁸Сказание..., *ПКб*, с. 61, 94–95, 139–140; *СПК*, с. 37–38 ir kt.

²⁸⁹*ПСРЛ*, т. 11, с. 56.

Po Algirdaičių argumentų „didysis kunigaikštis išakė visiems kariams keltis per Doną“²⁹⁰.

Ustiugo metraštyje rašoma, kad su lietuvių kunigaikščiais atvykęs patyręs karvedys Dmitrijus Bobrokas tarė didžiajam kunigaikščiui: „Jei nori smarkiai kovoti, tai persikelkim per Doną pas totorius“²⁹¹.

„Sakmės“ variantuose priduriama, kad po karštų diskusijų dėl persikėlimo Algirdaičiai savo veiksmais parodė pavyzdį: „<...> patys abu broliai suplakė savo žirgus ir perėjo Dono upę ir visa jų jėga paskui juos“²⁹².

V. Tatiščevas Algirdaičių vaidmenį persikeliant per Doną atskleidžia remdamasis Nikono metraščiu²⁹³.

Mūsų epochoje M. Tichomirovas abejojo, kad idėją persikelti per Doną pirmieji iškėlė Algirdaičiai, ir ją priskiria pačiam didžiajam kunigaikščiui²⁹⁴.

Nemažai autorių, neminėdami Algirdaičių, kalba apie pasitarimą keltis už Dono, akcentuodami Rusios didžiojo kunigaikščio numatytus aktyvius veiksmus kaip priemonę pergalei pasiekti²⁹⁵. „Pasaulio karų istorijos“ rusiškuose papildymuose pabrėžiama Dmitrijaus Doniškio, kaip karo vado, siekusio aktyviais veiksmais primesti savo valią priešininkui, veikla²⁹⁶, visiškai neminint aptartos lietuvių karo vadų veiklos.

L. Čerepninas aptaria visas keturias Dono perėjimo iniciatyvos versijas: 1) pagal Ermolino ir Lvovo metraščius – idėja apėmė dauguma karių, ir didysis kunigaikštis davė išakymą persikelti per Doną; 2) Naugardo, Voskresenijos ir Tipografinis metraščiai tai sieja su „didžiais kariais ir karvedžiais“; 3) „Sakmės“ ir Nikono metraščio teigimu, keltis per Doną nutarta po to, kai šią mintį palaikė lietuvių kunigaikščiai Algir-

²⁹⁰Сказание (Осн. ред.), ПКБ, с. 61.

²⁹¹УЛС, с. 59.

²⁹²Сказание (по Забел. сп.), ПКБ, с. 186.

²⁹³В. Н. Татищев. История..., с. 144–145.

²⁹⁴М. Н. Тихомиров. Куликовская битва..., с. 366–367.

²⁹⁵Е. А. Разин. История..., с. 276–277; Л. Г. Бескровный. Куликовская битва, с. 233; В. А. Кучкин. Победа..., с. 14.

²⁹⁶Р. Э. Дюпюи..., Всемирная..., с. 861.

daičiai; 4) Ustiugo metraštyje teigiama, kad didžiajam kunigaikščiui patarimą pereiti Doną davė Dmitrijus Bobrokas. Čia siekta idėją personifikuoti, ji užvaldė daugelį rusų karių²⁹⁷.

Faktą, kad Algirdaičiai priverčia svyruojantį didįjį kunigaikštį keltis per Doną, J. Begunovas aiškina bendrame „Sakmės apie Algirdaičius“, organiškai išsiliesios į „Sakmę apie Mamajaus sumušimą“, kontekste, iš to ir kitų faktų darydamas išvadą, kad pastaroji sakmė yra meninio-publicistinio pobūdžio kūrinys²⁹⁸.

Lietuvių karo vadai, jei jie prisijungė prie Rusios kariuomenės, kaip manoma, prie Dono, greičiausiai turėjo tikslesnių duomenų apie Jogailos ir Mamajaus totorių pajėgų padėtį. Turint omenyje ir jų didelę kovinę patirtį, galima galvoti, kad minėtuose šaltiniuose akcentuota jų iniciatyva keltis per Doną yra reali. Pirmi per Doną tikriausiai galėjo persikelti Algirdaičių daliniai, nes jų kariuomenė (kaip liudija Naugardo Dubrovskio metraštis) tuo metu buvo jungtinių pajėgų priešakiniam pulke. Tokiam traktavimui šaltiniai neprieštarauja.

Taigi lietuvių karo vadai daug prisidėjo, kad Rusios kariuomenė mūšio lauke užimtų patogią poziciją. Ir kituose epizoduose šaltiniai patvirtina, kad lietuvių karo vadai, Maskvos didžiojo kunigaikščio patarėjai, vaidino svarbų vaidmenį.

Dmitrijaus Volyniečio Karijotaičio karinė „pranašystė“ – žvalgyba prieš mūšį

Karvedžio Dmitrijaus Volyniečio Karijotaičio patirtį liudija ir žvalgybos epizodas, kada jis naktį prieš mūšį, kai Dmitrijus Volynietis didžiajam kunigaikščiui pranešė, kad „pasakys apie savo stebėjimą, nes jau seniai vakaro žara užgeso. Dmitrijus Volynietis, paėmęs su savimi didįjį kunigaikštį („Sakmės“ metraštinėje redakcijoje: „didysis kunigaikštis Dmitrijus Ivanovičius, paėmęs su savimi tik savo brolių

²⁹⁷Л. В. Черепнин. Образование..., с. 613–614.

²⁹⁸Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., с. 515–517.

kunigaikštį Vladimirą ir lietuvių kunigaikščius²⁹⁹), nuvyko į Kulikovo lauką, esantį tarp abiejų pulkų. Įsiklausęs į nakties garsus totorių (girdėjosi smarkus bildesys ir triukšmas) ir rusų pusėje („buvo didinga tyluma“), nulipo nuo žirgo ir priglaudęs prie žemės ausį ilgai klausėsi. Anksčiau pagal tuos požymius daug mūšių numatė. Ir tada Dmitrijus Volynietis išpranašauja rytdienos pergalę kovoje su totoriais, nors ir didele kaina („karių daug kris“), pataria didžiajam kunigaikščiui anksti rytą įsakyti kariams sėsti ant savo žirgų ir gerai apsiginkluoti, nes ryte totoriai ruošiasi puolimui („ryte nori su mumis matytis“)³⁰⁰.

Karo istoriografijoje atkreiptas dėmesys į šią Dmitrijaus Volyniečio akciją, kaip žvalgybą prieš mūšį³⁰¹. Plačiau aptariama ši situacija, kurioje dalyvauja Dmitrijus Bobrokas, Algirdaičiai, kaip realių įvykių atspindys³⁰². Kartu Dmitrijaus Volyniečio klausymasis, pridėjus ausį prie žemės, jos raudos, kai prieš mūšį žemė sielvartauja dėl žmonių žūties, yra ryškiausias viso pasakojimo simbolinis gamtos sudvasinimo epizodas, žmoniškas ir humaniškas³⁰³.

Taigi ir šiame „pranašystės“ – žvalgybos prieš mūšį – epizode akcentuota didelė, net simbolinė lietuvių karo vado (vadų) reikšmė.

Lietuvių karo vadai prieš mūšį rikiuoja visus Rusios pulkus

„Sakmėje“ rašoma: „<...> pradėjo didysis kunigaikštis Dmitrijus Ivanovičius su savo broliu Vladimiru Andrejevičiumi ir su lietuvių kunigaikščiais Andriumi ir Dmitriju mi Algirdaičiais iki 6 val. pulkus tvarkyti“. Toliau pažymima, kad atvykęs su lietuvių kunigaikščiais žymus karo vadas Dmitrijus Bobrokas išdėstė pulkus pagal pajėgumą, nu-

²⁹⁹Сказание (Летоп. ред.), ПКБ, с. 97.

³⁰⁰Сказание (Осн. ред.), ПКБ, с. 64–65; В. М. Татищев. История..., с. 145.

³⁰¹Е. А. Разин. История..., с. 282.

³⁰²Л. В. Черепнин. Образование..., с. 614.

³⁰³Л. А. Дмитриев. Литературная история..., с. 351.

rodė, kaip ir kur kam dera stovėti. Jam „Sakmėje“ už vykusį kariuomenės išdėstymą Kulikovo lauke priskiriami visi nuopelnai: „Ir matėsi gerai išrikiuoti pulkai, sustatyti stipraus karvedžio Dmitrijaus Bobroko Volyniečio pamokymu“³⁰⁴. Karo meno ir kitoje istoriografijoje sutinkama su tuo, kad kovos gretas išrikiuoti buvo pavesta žymiam karo vadui vaivadai Dmitrijui Bobrokui Volyniečiui, o jo pagalbininkai buvo lietuvių kunigaikščiai³⁰⁵, nors tai dažnai nutylima³⁰⁶.

LDK pajėgos mūšio metu. Svarbus lietuvių karo vadų vaidmuo

Kulikovo mūšyje su Mamajaus vadovaujamomis Aukso ordos ir jos talkininkų pajėgomis kovėsi bendros Rusijos pajėgos ir LDK daliniai bei vadai: „<...> puolė šaunūs rusų kunigaikščiai, lietuvių galiūnai dideles totorių pajėgas ir smogė“³⁰⁷.

Algirdaičiai ir jų kariai mūšio išvakarėse, kaip minėjome, bei galbūt mūšio pradžioje kovėsi priešakiniame pulke, atrėmusiame pirmuosius totorių kariuomenės smūgius.

Vėliau mūšio metu, kai buvo persirikiuota, minima, kad Algirdaičiai kovojo kituose pulkuose. V. Tatiščevas, matyt, turėjęs ir kitos šaltinių informacijos, pažymi, kad, didžiam kunigaikščiui esant centre, dešinėje (dešiniajame pulke) stovėjo Algirdaičiai su Severų Naugardo pulkais ir pskoviečiais, o toliau patikslina, kad dešiniajame sparne kunigaikštis Andrius Algirdaitis ne kartą atakavo totorius ir daugelį jų išmušęs, bet nediršęs toliau vyti, matydamas didžiojo pulko sunkią padėtį³⁰⁸, kovėsi toliau. Karo meno istoriografijoje

³⁰⁴Сказание (Осн. ред.), ПКБ, с. 62.

³⁰⁵Е. А. Разин. История..., с. 279; Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., с. 499–500; А. Н. Кирпичников. Куликовская битва, с. 48, 89; to paties, Великое Донское..., с. 293.

³⁰⁶Plg. Р. Э. Дюпои..., Всемирная..., с. 863 (tik minima, kad Dmitrijus Doniškis išdėstė savo pulkus).

³⁰⁷Задонщина (С), СПИПКЦ, с. 553; kituose nuorašuose šiame epizode lietuviai neminimi. Plg. ir «Задонщина», СПК, с. 10.

³⁰⁸В. Н. Татищев. История..., с. 145–146.

pažymima, kad Andrius Algirdaitis vadovavo dešiniajam pulkui ir mūšyje padėjo centrui³⁰⁹.

Atremus totorius dešiniajame sparne, jie metėsi prieš kairijį Rusios kariuomenės sparną ir jį pralaužė.

„Kunigaikštis Dmitrijus Algirdaitis už didžiojo pulko stojo į tą vietą, kur atitrūko kairysis pulkas, ir puolė su Severėnais (tai greičiausiai LDK Trubčevsko daliniai) ir pskoviečiais didijį totorių pulką“³¹⁰, sunki kova tęsėsi. Karybos mokslinėje historiografijoje teigiama, kad daliniame didžiojo pulko rezerve, už jo kairiojo sparno, buvo kariauna, vadovaujama lietuvių kunigaikščio Dmitrijaus Algirdaičio, kuris smogė pro kairijį rusų kariuomenės sparną prasiveržusiems totoriams, siekusiems išeiti į didžiojo pulko užnugarį. Manoma, jog tai, kad didysis pulkas turėjo rezervą, kuris surengė ataką, atitiko Timūro karinės taktikos „Pergalių knygos“ nuostatas³¹¹. Tai pristabdė priešą, bet dalinsy greičiausiai žuvo.

Totoriams puolant, iš mūšio pasitraukus sužeistam didžiajam kunigaikščiui, didysis rusų kariuomenės pulkas patyrė didžiulius nuostolius. Vladimiro ir Suzdalės daliniuose žuvo daug karių, bet totoriai negalėjo prasimušti, nes „Briansko kunigaikštis Glebas ir didžiojo kunigaikščio tūkstantininkas Timofejus Vasiljevičius, drąsūs ir labai stiprūs, smarkiai kovojo ir neleido totoriams nugalėti“³¹². Taigi ir centrinio pulko gynyboje pasižymėjęs vienas iš vadų – kunigaikštis Glebas, kaip minėta, galbūt buvo Dmitrijaus Algirdaičio sūnus (Algirdo vaikaitis), LDK kunigaikštis ir karo vadas.

Ir taip mūšio metu „pagonys ėmė nugalėti“. Tuomet, kaip liudija „Sakmė“, buvęs pasalos pulke, paslėptame giraitėje prie Dono, „didžiojo kunigaikščio pusbrolis kunigaikštis Vladimiras Andrejevičius nekantraudamas kreipėsi į fak-

³⁰⁹Е. А. Разин. История..., с. 280; А. Н. Кирпичников. Великое Донское..., с. 299.

³¹⁰В. Н. Татищев. История..., с. 146.

³¹¹Е. Разин. История..., с. 279; А. Н. Кирпичников. Куликовская битва, с. 99; то paties, Великое Донское..., с. 300; Л. Г. Бескровный. Куликовская битва, с. 237, 241–242.

³¹²В. Н. Татищев. История..., с. 146.

tinį šio pulko vadą Dmitrijų Volynietį Karijotaitį: „Kokia iš mūsų stovėjimo nauda <...>? Jau mūsų kunigaikščiai ir bajorai, visi rusų sūnūs veltui žūva nuo pagonių <...>!“ Ir tarė Dmitrijus: „Nelaimė, kunigaikšti, didžiulė, dar neatėjo mūsų laikas: ne laiku pradėsi, žalos turėsi<...>“, – ir nurodo, kiek pakentėti iki parankaus momento.

„Rusų sūnūs pulke karčiai verkė, matydami savo draugus, pagonių mušamus<...>. Volynietis atkirto jiems sakydamas: „Palaukite truputį, ateis jūsų laikas <...>“. Atėjo aštunta valanda dienos. Pietų vėjas papūtė mums iš užnugario. Sušuko Volynietis galingu balsu: „<...> mūsų laikas atėjo, patogus laikas atėjo!“ Ir tarė: „Broliai mano, draugužiai, smokite <...>!“ Bendraminčiai draugužiai išpuolė iš žaliosios giraitės tarsi sakalai <...>, smogė <...> tai didelei jėgai totorių. O jų vėliavas kreipė stiprus karvedys Dmitrijus Volynietis. Ir pradėjo pagonis totorius kirsti be gailėsčio <...> Ir apsigrėžė pagonys <...>, ir pabėgo“³¹³.

Pasalos rezervinio pulko, vadovaujamo Dmitrijaus Volyniečio Karijotaičio, netikėtas smūgis į per rusų kariuomenės eiles prasiveržusių totorių sparną lėmė Kulikovo mūsų baigtį, totorių kariuomenės sutriuškinimą.

Dmitrijaus Volyniečio – „lietuvių karvedžio“³¹⁴, vadovavusio pasalos pulkui, vaidmuo atsispindi istoriografijoje³¹⁵.

Laiku paskelbtas Dmitrijaus Volyniečio įsakymas pasalos pulkui smogti karo meno istoriografijoje labai vertinamas. Joje, deja, net neužsimenama apie Dmitrijaus Volyniečio lietuvišką kilmę, pabrėžiama, kad jo vadovavimas buvo veiksmingas, pažymint, kad surengti pasalos pulko arba bendrojo rezervo manevrą reikėjo didelės jo vadovybės stiprybės. Per anksti pulką įtraukus į mūšį, nebūtų pasiektas netikėtumo efektas, o pavėlavus tai padaryti, mūšis galėjo baigtis pagrindinių rusų pajėgų pralaimėjimu. Todėl ypatingo

³¹³Сказание (Осн. ред.), *ПКБ*, с. 70–71.

³¹⁴В. Н. Татищев. История..., с. 146 («воевода литовский»).

³¹⁵Л. Г. Бескровный. Куликовская битва, с. 241–242; Р. Г. Скрынников. Куликовская битва, с. 67, ir kt.

dėmesio nusipelno Dmitrijaus Volyniečio pavyzdinis pasaulos pulko smūgiui momento parinkimas³¹⁶.

Taigi Kulikovo mūšyje trys lietuvių karo vadai su savo daliniais suvaidino labai svarbų vaidmenį. Dešiniajame sparne – Andrius Algirdaitis, didžiojo pulko užnugario ir sparno gynyboje vadovavęs daliniam rezervui – Dmitrijus Algirdaitis ir vadovavęs pasalos, rezervo, pulkui, nulėmusiam persilaužimą ir kautynių baigtį, – Dmitrijus Bobrokas Volynietis Karijotaitis.

Kunigaikštis Glebas, galbūt Gediminaitis, LDK kunigaikštis, buvo vienas iš didžiojo pulko gynybos organizatorių.

Sužeistas didysis kunigaikštis Dmitrijus Maskviškis pasitraukia iš mūšio. Mūšio didvyriai – lietuvių karo vadai

Dar iki lemiamo pasaulos pulko smūgio, suduoto prasi-veržusiems totoriams, priešas įgijo persvarą, „rusų kariai ir vaivados kaip medžiai linko prie žemės po žirgų kanopomis. Patį didįjį kunigaikštį labai sužeidė ir nuo žirgo nubloškė, jis buvo priverstas iš mūšio pasitraukti negalėdamas kovoti ir pasislėpė giraitėje Dievo išsaugotas. Didžiojo kunigaikščio vėliavos buvo pakirstos“³¹⁷. Kitame pasakojimo apie sužeidimą variante sakoma, kad didysis kunigaikštis du kartus buvo nublokštas nuo žirgo ir smarkiai sužeistas, „jis sunkiai pasitraukė iš mūšio į giraitę, pasislėpė ir gulėjo ant žemės po naujai nukirstu šakotu bei lapuotu medžiu“³¹⁸. Didžiojo kunigaikščio sužeidimo ir pasitraukimo aplinkybių interpretacijos metraščiuose buvo įvairios, bet pats faktas neginčytinas³¹⁹, tik kartais manoma, kad didysis kunigaikštis Dmitrijus Maskviškis,

³¹⁶А. Е. Разин. История..., с. 290–291; Р. Э. Дюпюи..., Всемирная..., с. 868.

³¹⁷Сказание..., ПКБ, с. 69–70.

³¹⁸ПСРЛ, т. 11, с. 60; В. Н. Татищев. История..., с. 146.

³¹⁹Л. В. Черепнин. Образование..., с. 617–621; Р. Г. Скрынников. Куликовская битва..., с. 43; Р. Э. Дюпюи..., Всемирная..., с. 866. Kartais pats didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus Maskviškio sužeidimo ir pasitraukimo iš mūšio faktas nutylimas: Е. А. Разин. История..., с. 284.

smūgių apsvaigintas, stebuklingai išvengęs mirties, pasitraukė iš mūšio, sužeistas be sąmonės greičiausiai gulėjo ne giraitėje po medžiu, bet mūšio lauke tarp žuvusiųjų³²⁰.

Kaip pasakojama „Sakmėje“, mūšiui pasibaigus, dalinis kunigaikštis Vladimiras Andrejevičius mūšio lauke, nuklotame žuvusiųjų kūnais, „stojo ant kaulų“. Jis „nerado savo brolio didžiojo kunigaikščio pulke, o tik lietuvių kunigaikščius Algirdaičius“³²¹. Algirdaičiai su kitais kunigaikščiais bei kariais persekiojo bėgantį priešą ir prieš saulėlydį grįžę į mūšio lauką simboliškai pergalei įprasminti „stojo ant kaulų“³²², kur juos, kaip minėta, jau rado po didžiojo kunigaikščio antrasis pagal svarbą kunigaikštis Vladimiras Andrejevičius.

Netrukus, kaip minėta, sužeistas, be sąmonės buvo rastas ir didysis kunigaikštis Dmitrijus Maskviškis. Atgaivintas jis taip pat atvyksta į mūšio lauką švęsti pergalės.

Pagal to meto metraštinę tradiciją, jei kunigaikštis asmeniškai dalyvavo žygyje ar mūšyje, minimas tik jo vardas. Todėl oficialusis metraštis trumpai mini, kad „didysis kunigaikštis Dmitrijus Ivanovičius su kitais rusų kunigaikščiais ir vaivadamis, bajorais <...> ir su likusiais rusų pulkais stojo ant kaulų, dėkojo Dievui ir gyrė savo kariauną, kad smarkiai kovojo <...>, ir iš čia grįžo į Maskvą su didele pergale“³²³. Detalesniame Metraštiname pasakojime, sudarytame šiek tiek vėliau, pažymėta, kad drauge su Dmitrijumi Ivanovičiumi „ant kaulų“ stovėjo ir jo brolis (pusbrolis) Vladimiras Andrejevičius³²⁴.

Oficialumo nevaržomoje „Uždonėje“ išvardyti mūšio didvyrių vardai, pagerbiant oficialiuosius ir tikruosius mūšio vadus – „didįjį kunigaikštį Dmitrijų Ivanovičių ir jo brolių Vladimirą Andrejevičių ir du Lietuvos žemės sūnus brolius

³²⁰А. Н. Кирпичников. Великое Донское..., с. 295.

³²¹СПК, с. 72.

³²²В. Н. Татищев. История..., с. 147.

³²³ПСРЛ, т. 15, в. 1, стб. 140.

³²⁴Летописная повесть, ПКБ, с. 38.

Algirdaičius, Andrių ir jo brolių Dmitrijų, bei Dmitrijų Volynietį³²⁵, taigi visus tris Gediminaičius.

Po mūšio grįžtant namo, perėjus Doną, didysis kunigaikštis Dmitrijus Ivanovičius „atleidžia kunigaikštį Dmitrijų Algirdaitį ir visus lietuvių kunigaikščius su didele meile ir dovanomis“³²⁶.

Kulikovo mūšio didvyriai vėl Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, didžiųjų kunigaikščių Jogailos ir Vytauto tarnybose

Pagaliau abu Algirdaičiai grįžo į LDK, po įvairių politinių peripetijų stojo į didžiojo kunigaikščio Jogailos (Dmitrijus), vėliau – į Vytauto (Andrius) tarnybą. Abu Algirdaičiai, greičiausiai ir Dmitrijus Volynietis Karijotaitis bei Glebas Gediminaitis (?), pačioje XIV a. pabaigoje prisijungė prie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto vadovaujamos kariuomenės Vorsklos žygyje ir mūšyje prie Vorsklos upės 1399 m., atrodo, visi žuvo³²⁷.

LDK pajėgų dalyvavimo Kulikovo mūšyje tarptautinė reikšmė

Žymių lietuvių karo vadų ir LDK pajėgų įnašas Kulikovo mūšyje į Rusios pergalę prieš galingas Aukso ordos pajėgas liudija LDK karinių pajėgų, ypač jos vadų, veiksmų ir patirties tarptautinę reikšmę, nes Algirdaičiai ir Karijotaitis išpūdingai pratęsė Algirdo, Kęstučio, Gedimino LDK garbingas kovines tradicijas.

LDK karinių pajėgų, Lietuvos karo vadų pagalba Rusiai kovoje su Aukso orda ir kitais chanatais, tokia išpūdinga

³²⁵ *СПИПКЦ*, c. 536; *СПК*, c. 8; P. Г. Скрынников. Куликовская битва, c. 66.

³²⁶ В. Н. Татищев. История..., c. 149.

³²⁷ *ТЛ*, c. 451; *ПСРЛ*, т. 15, в. 1, стб. 165; т. 32, М., 1975, c. 148; Lietuvos metraštis. Vychovco kronika, V., 1971, p. 103; J. Puzyna. Korjat i Korjatowicze..., s. 438; Z. Ivinskis. Lietuvos istorija, p. 317; I. Jonynas. Lietuvos didieji kunigaikščiai, p. 55, 56; Ю. К. Бегунов. Об исторической основе..., c. 516.

1380 m. Kulikovo mūšyje, toliau buvo teikiama: 1382 m. lietuvių kunigaikščiui Oštejui ginant Maskvą, 1408 m. Švitrigailai ir LDK pajėgoms – ginant Vladimirą ir kt. Rusijos miestus, taip pat 1439 m. ir 1451 m.³²⁸ Visa tai ir šiuo aspektu patvirtina, kad LDK vaidino svarbų tarptautinį vaidmenį ne tik Kulikovo epochoje, bet apskritai XIV a. 2-oje pusėje–XV a. viduryje.

³²⁸R. Batūra. LDK jėgos Rusijos gynybinėje kovoje prieš totorių feodalų puolimus (XIV a. 9-deš. – XV a. vid.), *Istorija*, 33 t., Vilnius, 1994, p. 3–17.

Išvados

1. Tarptautinės reikšmės 1380 m. Kulikovo mūšį nušviečiantys šaltiniai, rašyti XIV a. pabaigoje–XVI amžiuje, leidžia atskleisti Lietuvos karo vadų ir karių vaidmenį mūšyje. Istoriografijoje ši tema vienaip ar kitaip atsispindi, tačiau apibendrinamo darbo nėra.

2. XIV a. 8-ajame dešimtmetyje, LDK sunkaus gynybinio, keliais frontais vykusio karo laikotarpiu, mirus didžiajam kunigaikščiui Algirdui ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tarp Algirdaičių įvykus skilimui, didysis kunigaikštis Jogaila surengė karo žygį ir stabilizavo padėtį valstybės pietryčiuose. Jis turėjo kontaktų su Aukso ordos valdovu Mamajum, bet sąmoningai delsė, užėmė „stebėtojo“ poziciją. Rusios paribuose Mamajus laukė didžiojo kunigaikščio Jogailos kariuomenės, todėl Rusios pajėgos galėjo mobilizuotis ir pasirengti kovai.

3. Į Rusios didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus Maskviškio telkiamą kariuomenę įsitraukusios LDK kunigaikščių Algirdaičių Andriaus ir Dmitrijaus karinės pajėgos buvo didelė parama Rusiai pirmiausia dėl karo vadų pritaikytos vertingos kovinės patirties. Algirdaičių kariaunose buvo slavų ir lietuvių ponų, bajorų ir eilinių karių.

4. Kulikovo kampanijoje ir pačiame mūšyje lietuvių karo vadų Andriaus ir Dmitrijaus Algirdaičių bei Dmitrijaus Volyniečio Karijotaičio vaidmuo buvo labai svarbus. Ktvirtas vadas – Glebas, galbūt Dmitrijaus Algridaičio sūnus, LDK kunigaikštis.

5. Lietuvos karo vadų argumentai lėmė, kad buvo priimtas sprendimas keltis per Doną. Rusios kariuomenė tai padarė ir užėmė svarbias strategines pozicijas.

6. Lietuvių karo vadai, visų pirma Dmitrijus Volynietis Karijotaitis, prieš mūšį išrikiavo visus Rusios pulkus.

7. Mūšio metu LDK pajėgos ir vadai suvaidino labai svarbų vaidmenį: Algirdaičiai ir jų kariai mūšio pradžioje kovėsi priešakiniame, vėliau – dešiniajame pulke, sėkmingai atrėmusiame totorių puolimą, čia pagrindinis vadas buvo Andrius Al-

girdaitis, suteikęs didelę pagalbą centriniam didžiajam pulkui.

Kunigaikštis Dmitrijus Algirdaitis kovojo ir vadavo didžiojo pulko rezervui, neleidusiam prasiveržusiems totoriams iš užnugario apeiti didijį pulką.

Centrinio didžiojo pulko gynyboje pasižymėjo LDK kunigaikštis Glebas.

Pasalos pulkui vadovavo Dmitrijus Volynietis Karijotaitis. Jo tinkamai pasirinktas laikas smūgiui į prasiveržusių totorių sparną lėmė Mamajaus Aukso ordos pajėgų sutriuškinimą.

8. Mūšio metu sužeistas didysis Maskvos kunigaikštis Dmitrijus buvo priverstas pasitraukti iš kovos. Šalia oficialiųjų mūšio didvyrių – didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus Maskviškio ir jo pusbrolio dalinio Rusios kunigaikščio Vladimiro Andrejevičiaus – jais tapo pagrindiniai faktiškieji mūšio vadai – LDK kunigaikščiai Andrius ir Dmitrijus Algirdaičiai bei žymus karo vadas Dmitrijus Volynietis Karijotaitis. Jie puikiai tarptautiniu mastu 1380 m. Kulikovo mūšyje reprezentavo LDK karinės vadovybės, Gedimino, Kęstučio, Algirdo ir savo kovinę patirtį.

9. Savo indėlių įnešė ir žemesnieji LDK vadai bei kariai. Mūšyje žuvo „30 Lietuvos ponų“ ir daug jų kariaunų karių.

10. Vėlesniais metais minėti LDK vadai grįžo į Lietuvą, stojo į Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Jogailos ir Vytauto tarnybas, Vytauto kariuomenę.

Įteikta 2003-10-30

Résumé

Les commandants militaires et les soldats dans la bataille de Kulikov en 1380

De la problématique du rôle international de la Grand Duché de la Lituanie

Chargé de cours, Dr. Romas Batūra
L'académie de guerre de la Lituanie du Général Jonas Žemaitis

En 1380, les forces de la Russie ont écrasé l'armée multinationale immense du seigneur Mamajus de l'Orde dans la bataille de Kulikov près d'amont de Don. En s'appuyant sur les sources principaux de la problème de la fin du XIV et du XVI siècles et sur l'analyse de l'historiographie, l'aide importante des commandants militaires de la Grand Duché de la Lituanie – les forces militaires de ducs Andrius et Dmitrijus Algirdaičiai – est très évidente, surtout l'expérience militaire appliquée. Dans l'armée de Algirdaičiai il y avait des seigneurs, des gentilshommes et des soldats non gradés slaves et lituaniens de la Grand Duché de la Lituanie.

Dans la campagne de Kulikov et dans la bataille, les arguments des commandants militaires lituaniens – Andrius et Dmitrijus Algirdaičiai et Dmitrijus Volynietis Karijotaitis – déterminaient que l'armée a passé le Don et a occupé les positions stratégiques. Avant la bataille, ils mettaient en rang les régiments de la Russie. Dans la bataille, Algirdaičiai et leurs forces se battaient dans le régiment du devant, plus tard – dans celui de droite (le commandant principal – Andrius Algirdaitis), c'est-à-dire dans ceux qui ont fait reculer les Tatars, dans ceux qui ont aidé les forces centrales de la Russie.

Le duc Dmitrijus Algirdaitis commandait les troupes de réserve, qui ont arrêté les Tatars percés dans l'arrière.

Le duc de la Grand Duché de la Lituanie Glebas (peut être le fils de Dmitrijus Algirdaitis) s'est distingué par la défense du régiment central.

Dmitrijus Volynietis Karijotaitis commandait le régiment d'embuscade. Le moment bien choisi de l'attaque du flan des Tatars a déterminé la défaite des Tatars.

Les commandants réels de la bataille, les grands ducs Andrius et Dmitrijus Algirdaičiai et Dmitrijus Volynietis Karijotaitis, ont devenus les héros auprès des héros officiels – le grand duc de la Russie Dmitrijus de Moscou (qui a été blessé et qui s'est retiré de la bataille) et son cousin, le duc partiel de la Russie Vladimir Andrejevič. Ils ont représenté très bien l'expérience militaire du commandement militaire de la grande duchesse de la Lituanie.

30 de seigneurs lituaniens et le grand nombre de leurs soldats ont été tués dans la bataille.

Plus tard, les commandants mentionnés sont revenus en Lituanie et ils ont fait leurs services dans l'armée de Vytautas et dans les services de Jogaila et Vytautas.